

Bosna Savaşı'nda Srebrenica Savunmasının Komutanı Naser Oriç'in Hikâyesi

Ali DİKİCİ¹

Öz

1992-1995 yılları arasında yaşanan Bosna Savaşı sırasında, Sırlar birçok yerleşim birimini ele geçirmiş, ancak Srebrenica uzun süre Sırp kuşatmasına direnmiştir. Mayıs 1992 tarihinden itibaren bu bölge, Naser Oriç'in komutasındaki Boşnak güçlerin kontrolü altında kalmıştır. Bosnalı Sırp yetkililer burasını ele geçirme konusunda ısrarcıydılar. Çünkü burası, Sırbistan sınırına yakın olması, Sırların yaşadığı yerleşim yerleriyle çevrili olması ve Belgrad ile aralarında engel teşkil eden stratejik bir konumda bulunması bakımından önemliydi. Uzun süredir Sırp kuşatması altında bulunan Srebrenica'da, insanların açlık sınırında bulunmaları ve silah ve mühimmatlarının tükenmesine rağmen, kasaba Naser Oriç'in komutasındaki Boşnak savaşıçılar tarafından savunuldu. BM ve NATO uzun süre bu insanları koruyacak adımları atmamakta direndi. Sonunda bölgenin içinde bulunduğu içler acısı durum karşısında BM Güvenlik Konseyi Srebrenica'yı "Güvenli Bölge" ilan etti. Ancak bu karar 11 Temmuz 1995'te Srebrenica'nın Sırların eline düşmesini ve hemen ardından yaşanan soykırımı önlemeye yetmedi. Bu soykırımın baş aktörleri olan Radovan Karaciç ve Ratko Mladiç, savaştan sonra uzun süre Bosna'da rahatça dolaştılar. Buna karşılık Srebrenica halkını Sırp katliam ve soykırımına karşı savunan Naser Oriç, savaş suçu işlediği gerekçesiyle yakalanarak Lahey'deki Savaş Suçları Mahkemesinde yargılandı. Oriç hakkında çeşitli suçlamalarla açılan davalar ve yargılamalar hâlâ devam etmektedir. Bu makalede Naser Oriç'in mücadelesi çerçevesinde Srebrenica'da yaşanan olaylar ve Avrupa'nın tutumu gözler önüne serilmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: *Srebrenica, soykırım, katliam, Hollanda Askeri Birliği, Mladiç, Karaciç, Sırlar, Naser Oriç.*

¹ Doç. Dr., Emekli emniyet mensubu; alidikici40@yahoo.com.tr

The Story of Naser Orić who Defended Srebrenica during the War in Bosnia

Abstract

During the war in Bosnia, although the Serbs seized many places, they were not able to take Srebrenica itself. From May 1992 onwards, Bosnian government forces under the leadership of Naser Orić managed to control largely Muslim-inhabited Srebrenica enclave. The Bosnian Serb authorities remained intent on capturing the enclave, which, because of its proximity to the Serbian border and because it was entirely surrounded by Serb-controlled territory, was both strategically important and the biggest barrier on the way to Belgrade. Although the enclave was on the verge of starvation and ammunition began to cease, the city was defended by Naser Orić's troops. For a long time, UN and NATO resisted to take necessary steps to protect the Bosniacs in the town. Eventually, the plight of the city prompted the UN Security Council to declare Srebrenica as "safe area." However, this decision did not stop the fall of Srebrenica on 11th July 1995 and the coming genocide. While the principal perpetrators accused of this genocide, including Radovan Karadžić and General Ratko Mladić, roamed around Bosnia for years after they had committed their atrocities, Naser Orić, who used to command the Bosnian Muslim military forces in Srebrenica, has been transferred to The Hague where he appeared before the ICTY to answer charges of war crimes. He is still under trial for different accusations. So, the true story of Srebrenica Genocide and the policy of European countries will be reviewed in this article by use of Naser Orić's story.

Keywords: *Srebrenica, genocide, massacre, the Dutch Military Corps, Mladić, Karadžić, Serbs, Naser Orić.*

1. Giriş

1992 yılında Bosna Savaşı'nın başlamasının ardından Sırp lar Bosna'nın birçok bölgesini ele geçirirken, eski polis şefi Naser Oriç'in komutasındaki Boşnak savaşçıların sergilediği büyük direnişden dolayı Srebrenica'yı bir türlü ele geçirememişlerdi. Yaklaşık üç yıl sürecek bu direniş esnasında Srebrenica'da bulunan Boşnak halkı, yoğun Sırp saldırıları altında büyük bir sefalet ve hastalıkla boğuşmuş, tüm dünyanın gözü önünde bu insanlar Sırp ların acımasız saldırılarına terkedilmişlerdi. Sırp lar, nihayet 11 Temmuz 1995 günü BM'nin, NATO'nun ve Avrupa devletlerinin umursamaz tavırları ve hatta dolaylı ve doğrudan destekleri altında Srebrenica'ya girmiş ve bir hafta içerisinde daha sonraları soykırım² olarak nitelendirilecek büyük katliamı gerçekleştirmişlerdi.

Srebrenica Soykırımı Bosna Savaşı'nda bir dönüm noktası olmuş, barışa giden sürecin hızlanmasına yol açmıştır. Uluslararası camia Srebrenica katliamına kadar olaya seyirci kalmış, barış görüşmeleri ancak katliamdan sonra başlayabilmiştir. Bir zamanlar sadece madenleriyle ve şifalı sularıyla tanınan bu küçük kasaba o zamandan sonra, büyük bir toplu kıyım ve etnik temizliğin yaşandığı bir yer olarak dünya kamuoyunun hafızalarında yer almıştır. Srebrenica Soykırımı II. Dünya Savaşı'ndan bu yana Avrupa'da gerçekleşmiş en büyük toplu insan kıyımı olması ve Avrupa'da hukuksal olarak ilk kez belgelenmiş soykırım olması açısından da önem taşımaktadır.³ Uluslararası Adalet Divanı, 26 Ocak 2007 tarihinde ICTY'in Srebrenica'da gerçekleştirilen katliamın bir 'soykırım' olduğu yönündeki bulgularını teyit etmiştir.⁴ Ancak anlaşılmaz bir mantıkla Sırp Cumhuriyeti'nin eliyle işlenen bu devlet teröründen Sırbistan'ın sorumlu tutulamayacağına ve herhangi bir tazminat ödemesine gerek olmadığına karar vermiştir.

Avrupalıların bu süreçte sergilediği politikayı makalemizin konusu olan Naser Oriç'in şahsında daha net görmek mümkündür. Yugoslav ordusu tarafından desteklenen Sırp lar karşı elindeki kısıtlı imkânlarla 3 yıl direnen Oriç'e yardım etmek için harekete geçmeyen Avrupalılar, Dayton Antlaşması'ndan sonra Oriç'i yargılamak üzere derhal harekete geçtiler. Soykırımın asıl suçlularına birer diplomat muamelesi gösteren Avrupalılar,

² ICTY resmi internet sayfası, http://www.icty.org/x/file/Outreach/view_from_hague/jit_srebrenica_en.pdf, (Erişim: 6.7.2016); 2016 yılında Radovan Karaciç, soykırımdan suçlu bulundu ve 40 yıl hapis cezasına çarptırıldı, CNN, <http://edition.cnn.com/2016/03/24/europe/karadzic-war-crimes-verdict/index.html>, (Erişim: 4.5.2016).

³ *Institute for War and Peace Reporting*, Tribunal Update: Briefly Noted (TU No 398, 18-Mar-05)

⁴ "Court Declares Bosnia Killings were Genocide", *The New York Times* (26 February 2007).

adeta Sırlar adına Oriç'ten intikam almak için çaba göstermeye başladılar. Sırlar ise, Bosna'yı ele geçirme ve Büyük Sırbistan'ı kurma hayallerine engel olan Naser Oriç'i hapse attırmak için ellerine geçen her fırsatı değerlendirmeye çalışmaktadırlar.

Her yıl 11 Temmuz'da hatırlanan ve ortaya çıkarılan her toplu mezarla birlikte yeniden gündeme gelen Srebrenica halkının BM askerleri tarafından Sırlara teslim edilmesinden önce neler yaşanmıştı? Bu sorunun cevabını bulmak ve tüm dünyanın gözü önünde ve uluslararası kuruluşların yardımıyla gerçekleşen bu soykırımın öncesinde ve sonrasında yaşanan trajediyi hatırlamak üzere bu makale, Srebrenica halkını kahramanca savunan Boşnak komutan Naser Oriç'in hayat hikâyesi çerçevesinde kaleme alınmıştır.

2. Sırların Önündeki En Büyük Engel: Srebrenica

27 Mart 1992'de İzzetbegoviç'in Bosna'nın bağımsızlığını ilan etmesi üzerine Bosna Sırp ordusu çok önceden planlanmış bir şekilde Bosna'yı ele geçirmek üzere saldırıya geçti. Büyük Sırbistan'ı kurma hayalindeki Sırlar, Belgrad'ta Cumhurbaşkanı Miloseviç ve Genelkurmay Başkanı Perisiç'in tam desteğini almış şekilde, sözde Bosna Sırp Cumhuriyeti ve Sırp Demokrat Partisi (SDS) Başkanı olan psikiyatri doktoru Radovan Karaciç ve General Ratko Mladiç başkanlığında, Bosna-Hersek'teki terör faaliyetlerine başladılar. Altı hafta içinde Sırlar Bosna topraklarının yüzde 60'ını ele geçirdi ve yılsonunda Sırp askerleri ve paramiliterleri kitlesel katliamlara, tecavüzlere ve her türlü vahşi şiddet yöntemlerine başvurarak nerdeyse Boşnak nüfusun yarısını, yaklaşık iki milyon kişiyi büyük bir etnik temizliğe tabi tuttular.⁵

Bir yandan dört yıl sürecek başkent Saraybosna kuşatması sürdürülürken, diğer yandan da kuzeyde ve özellikle Bosna'nın doğusunda yer alan Drina Nehri civarında etnik temizliğe maruz kalan Boşnaklar, savaşın en dehşet verici acılarını ve katliamlarını yaşamaktaydılar. Bosna'nın en doğusunda, Sırbistan sınırında yer alan ve adını aldığı gümüş madenlerinden dolayı Balkanların en zengin kasabalarından birisi olan Srebrenica direnişine devam ediyor, Bosna Sırlarının Belgrad'la aralarındaki engellerden birini oluşturuyordu. Aslında Bosna Savaşı başlayıp Sırlar Srebrenica'yı kuşatmadan çok önce Boşnaklar ve Sırlar arasında gerginlik ve çatışmalar başlamış bulunuyordu. Polisler birbirlerine tehdit ve hakaretlerde bulu-

⁵ Mark Danner, "Clinton, The UN, and the Bosnia Disaster", December 18, 1997, <http://www.markdanner.com/articles/clinton-the-un-and-the-bosnia-disaster>, (Erişim: 1.5.2016).

nuyorlar, hatta birbirlerine silah çekiyorlardı. Başta Kravica olmak üzere Srebrenica'ya bağlı diğer köylerde yaşayan Boşnak ve Sırp köylüler, bir çatışma için hazırlık yapmaya ve silahlanmaya başlamıştı. Saraybosna'da, Sırbistan'da veya yurt dışında yaşayan erkekler işlerini bırakarak yakınlarını korumak için köyelerine dönüyorlardı.⁶

Mart 1992'de Sırp'ların Srebrenica'ya saldırısı başladıktan sonra, hemen yakınlardaki Zvornik kasabasında, 'Arkan'ın Kaplanları'⁷ ve 'Ses-lj'in Çetnikleri' denilen paramiliter Sırp'ların yüzlerce insanı vahşi bir şekilde öldürdüklerine dair haberler, Srebrenica halkı arasında yayılmaya başlamıştı. Bir hafta içinde Sırp ordusuna ait tanklar Srebrenica'ya ve yakınlardaki Bratunac kasabasına doğru ilerlemeye ve Arkan çetesinin üyeleri bölge Müslümanlarını kaçırmaya ve öldürmeye başladı. Sırp'lar tarafından kaçırılan Boşnak eczacı, polis, fabrika işçileri, Sırp Demokrat Partisi liderlerinden oluşan bir mahkemede yargılanıyor ve ölüm cezasına çarptırılıyordu. 17 Nisanda yerel hâkim ve Sırp lider Goran Zekiç, Srebrenica'da bulunan Boşnaklara ellerindeki tüm silahları ertesi sabah teslim etmelerini söyledi.⁸ Ancak Boşnaklar benzer bir ultimatoma uyararak Bi-yelyina, Zvornik ve Vişegrad'ta silahlarını teslim eden diğer Boşnakların başlarına gelenleri çok iyi biliyorlardı.

Nisan 1992'de Sırp'lar Srebrenica üzerine saldırılarını yoğunlaştırdılar. Sırp'lar, Srebrenica'yı sadece zengin gümüş madenleri, turizm kapasitesi veya mevcut fabrikalarından dolayı değil, Sırbistan'la sınırı teşkil eden Drina vadisinde stratejik öneme sahip yer olarak görüyorlardı. Sırp'lar, birleşik Büyük Sırbistan'ı kurma hayalini gerçekleştirebilmek için, nüfusunun dörtte üçü müslüman olan bu kasabayı ele geçirmeyi ve etnik olarak burasını temizlemeyi büyük bir iştahla istiyorlardı.

⁶ Srebrenica halkının yaşadığı bu trajedi ile ilgili anlatımlar bir çok yerli ve yabancı kaynakta yer almakla birlikte, bu olaylar çoğunlukla Srebrenica Soykırımı'nın canlı tanığı Hasan Nuhanović'in anlatımları çerçevesinde kaleme alınmıştır. 1999-2001 yılları arasında görev yaptığım BM Bosna Hersek Polis Misyonu'nda iki yıl tercümanım olarak görev yapan Hasan Nuhanović, bu soykırım esnasında annesini, babasını ve erkek kardeşini kaybetmiş birisidir. Savaşın sonra soykırımı dünyaya duyurmak ve ailesini bulmak için büyük bir mücadele yürüten Nuhanović, uluslararası kuruluşlarda ve mahkemelerde tanıklığına başvurulmuş Bosna'nın sembol isimlerinden birisi olması, söylediklerini önemli ve güvenilir kılmaktadır.

⁷ Arkan olarak bilinen ve eski bir gizli polis şefi olan Zeljko Rasnatović, caniliğiyle, ahlâksızlığıyla ün salmış, meşhur bir banka soyguncusu ve hapishane kaçını bir mafya babasıydı. 15 Ocak 2000'de Belgrat'da bir otelde öldürüldü. Bkz. "Arkan's Paramilitaries: Tigers Who Escaped Justice", *Balkan Transitional Justice*, (Balkan Geçiş Sürecinde Adalet), <http://www.balkaninsight.com/en/page/balkan-transitional-justice-home>, (Erişim: 12.12.2016).

⁸ Central Intelligence Agency, Office of Russian and European Analysis, *Balkan Battlegrounds: A Military History of the Yugoslav Conflict*, Vol. 1, 2002, p. 317.

Boşnaklar, Sırpların kontrolü ele almasını ve katliam yapmasını beklemek yerine Srebrenica'yı boşaltmanın daha mantıklı olduğuna karar verdiler ve eşyalarını yükleyip kasabayı terketmeye başladılar. Bu toplu kaçış Sırpların hiç savaşmadan ödül kazanmaları anlamına geliyordu, ancak Boşnakların hepsi Srebrenica'yı terketmemişti. Birkaç yüz Müslüman erkek ellerine geçirdikleri tüm silahları alarak ormanda saklanmaya başladılar. Bu grup saklandıkları yerden, Arkan'ın ağır silahlarla donatılmış ve kaplanlar adı verilen askerleriyle birlikte Srebrenica'ya girişlerini, yerli Sırplarla birlikte evleri ve iş yerlerini yağmalamalarını izliyorlardı.⁹

Böylece diğer birçok kasaba Sırpların eline geçerken, açıklıkla ve Sırp bombardımanı ile boğuşan Srebrenica'nın bu trajik manzarası, kasabanın erkeklerini büyük bir kahramanlıkla kasabalarını Sırp işgalinden kurtarmak için savaşmaya yönlendirmişti.

3. Naser Oriç'in Sahneye Çıkışı

Dünyanın en büyük ordularından olan Yugoslavya ordusunun tüm imkânlarıyla saldırıya geçen Sırp için herşey yolunda gitmişti: Arkan'ın sınırsız uyguladığı vahşet söylentileri Müslümanların kasabayı terketmesini sağlamıştı veya en azından öyle görünüyordu. Aslında ormanda saklanmakta olan Boşnak savaşçılar savaş stratejilerini tartışıyorlardı. Aylarca önce Saraybosna'daki Boşnak görevliler tarafından bu grubun liderine böyle bir durum için hazırlık yapması talimatı verilmişti. Bu lider, kısa boylu, atletik bir vücuda sahip, sık ve koyu renkli saçları olan ve sakallı, yirmibeş yaşındaki Naser Oriç'ten başkası değildi. Oriç, vücut geliştirme çalışmış, barlarda fedailik yapmış, önce Yugoslavya Ulusal Ordusu'nda (JNA), daha sonra Yugoslav özel kuvvetlerde polis olarak çalışmış, Miloşević'in yakın korumalığını yapmış eski bir polis şefiydi. Oriç, Sırp Çetniklerin, 1992 yılında Bosna-Hersek topraklarına saldırması üzerine kurulan, Bosna-Hersek Ordusu'na katılmıştı. Bu genç komutan kurduğu direniş örgütüyle savaşı sona erdiren Dayton Antlaşması'nın imzalandığı 1995 yılına kadar üç yıl boyunca, kısıtlı imkânlar içerisinde kendi memleketi olan Srebrenica'nın savunmasını yönetecekti.

Oriç, Bosna Savaşı başlamadan önce bulunduğu konum itibariyle Yugoslavya Devleti'nin en tepesini işgal eden Sırp yetkililerin yakınında bulunma ve onların gerçek niyetlerini yakından gözleme imkânı bul-

⁹ Ayhan Demir'in Oriç'le yaptığı röportaj için bkz. "Efsane Komutan: Naser Oriç...", *Akit*, 17 Haziran 2015.

muştı. O zamandan Sırp'ların Müslümanlara ne yapmak istediğini ve işin hangi noktaya kadar gidebileceğini fark ederek Müslümanları uyarmaya, hazırlıklar yapmaya başladı. Sırp milliyetçiliğinin travması haline gelen I. Kosova Savaşı'nın 600'üncü yılına tekabül eden 28 Haziran 1989 tarihinde Miloşević, Gazimestan Ovası'nda toplanan bir milyonu aşkın Sırp topluluğa hitap ederken, orada bulunan Oriç, Sırp'ların nasıl hazırlık yaptıklarını ve nasıl bir halet-i ruh içinde bulduklarını yakından görmüştü: "*Miloşević ile birlikte Gazimestan'a gittiğimde orada tüm Çetnik işaretlerini gördüm. İşte o zaman Miloşević ve diğer Sırp Çetniklerin, Balkanları nasıl bir felakete sürüklediklerini çok net gördüm.*"¹⁰ Oriç bu olaydan sonra Bosna'ya dönüp Kosova'da olup bitenleri, Sırp'ların silahlanmasını ve yaklaşmakta olan tehlikeyi Boşnaklara anlatmaya karar verdi. Ancak 1992'de Sırp saldırganlığı başlayınca kadar kimseyi bu yaklaşan tehlikeye inandıramadı.

Şimdi ise Oriç, etrafı Sırp bölgeleriyle çevrili olmasına rağmen, direnişi örgütleyip Srebrenica'yı bir bütün olarak Müslüman bölgesi haline getirecek planlarını yapmaya başlamıştı. Arkan'ın saldırısından sonra Oriç, Srebrenica'yı savunmak için çok dikkatli bir şekilde hazırladığı planını uygulamaya koydu ve Sırp'ların kasabayı ele geçirmelerinden iki gün sonra ellerinde bulunan zayıf mühimmata rağmen adamlarıyla birlikte, tepelerden aşağı doğru hücumu geçerek Sırp'ları büyük bir şaşkınlığa uğrattılar ve birçoğunu öldürdüler veya yaraladılar. Bundan sonra Boşnakları katleden Sırp Çetnikleri yakalayıp infaz eden Oriç ve adamları, bölgede Sırp'ların en çok çekindikleri isim haline geldi.¹¹ Çünkü bu direniş yüzünden Srebrenica Sırp'ların 1995 yılına kadar ele geçiremedikleri bir kale konumuna gelmişti. Sırp'ları oldukça kızdıran bu durum, Oriç'in bir kahraman haline gelmesine ve isminin adeta bir efsaneye dönüşmesine yol açtı. Çünkü ağır silahlarla donatılmış Sırp ordusuna karşı hafif silahlarla mücadele eden bu Müslüman direnişçiler, Sırp'ların hedeflerine giden yolda Belgrad'la aralarındaki en büyük engeli teşkil ediyorlardı.

Mayıs ayının başlarında Oriç'in savaşçıları, tepelerde konuşlanmış Bosna Sırp Ordusunun yoğun top atışı ile desteklenen Zekiç'in askerlerine karşı bir kaç defa peş peşe gözüpek ve cesur saldırı düzenlediler. 8 Mayıs'ta Boşnak bir üniversite öğrencisi, Srebrenica'da Sırp lider Ze-

¹⁰ Demir, *agr.*

¹¹ Sarah E. Wagner, *To Know Where He Lies: DNA Technology and the Search for Srebrenica's Missing*, University of California Press., Berkeley, California, 2008, p. 29.

kiç'i vurarak öldürdü.¹² Liderlerinin öldürülmesi Srebrenica Sırplarını çılgına çevirdi. Buldukları tüm Boşnak erkekleri öldürdüler, her yeri yıkıp yıktılar ve kasabayı Oriç'in kontrolüne bıraktılar. Ancak Sırplar asıl intikamlarını ertesi günü aldılar. Sırbistan'dan gelen kırmızı bereli polis birlikleri Bosna'ya geçerek civar yerleşim yerlerinde buldukları tüm Boşnak erkekleri öldürdüler ve köyleri yaktılar.¹³ Srebrenica'dan birkaç kilometre uzaklıkta bulunan Bratunac'ta sokaklarda ellerindeki megafonlarla Boşnaklara evlerinden çıkmalarını söyleyen Sırplar, topladıkları binlerce Boşnakı bir stadyuma doldurdular. Kadınları ve çocukları otobüslere ve kamyonlara bindirerek uzaklaştırdılar. Daha sonra yediyüz elli kadar erkeği Bratunac sokaklarında yürüterek bir okulun spor salonuna doldurdular. Sırp askerleri kalabalığın arasından cami hocasını öne çıkararak, tırmanma halatına tırmanmasını istediler, kafasından aşağı bira döktüler, istavroz çıkarmaya zorladılar ve sonra da sopalarla ve demir çubuklarla dövdüler. Hocayı öldüresiye dövdükten sonra ensesinden bıçakladılar ve kafasına ateş ederek öldürdüler. Sonra bütün erkekleri dövmeye başladılar ve üç gün içerisinde üçyüz elliden fazla erkeği öldürerek cesetlerini Drina Nehri'ne attılar.¹⁴ Burada yaşananlar hakkındaki bilgiler, ancak aylar sonra katliam sırasında çekilen görüntülerin yayınlanması ile anlaşıldı. Sırpların bu vahşet siyasetinin dünyada duyulması, düşünülenin aksine Avrupa Devletlerinin harekete geçmesine yol açmadı.

Bu katliamdan sonra iki tarafın birbirinden intikam almak için fırsat kollayacağı bir süreç başladı. İki taraf da karşı cepheden herhangi bir merhamet beklemiyordu. Oriç'in fakir köylülere oluşturduğu birliği ile Srebrenica'yı bu şekilde ele geçirmesi Boşnaklar için büyük bir zafer olmuştu. Bundan sonra bu insanlar tepelerden, ormanlardan her taraftan gelen Sırp ateşi altında, açlık baş gösterene kadar kasabanın hâkimiyetini de bırakmayacaklardı.

Baharın sonuna doğru yaz başlarında Naser Oriç, yardımcısı komutanlarla birlikte kuvvetlerini tahkim etti, silah ve mühimmat elde etmek için baskınlar düzenledi. Oriç bu konuda şunları söylüyor:

"İnsan gücümüz vardı ama yeterli silahımız yoktu. Bunun için bir yandan Saraybosna ve Tuzla'dan yardım talep ederken, diğer yandan

¹² Central Intelligence Agency, *ibid*, p. 336.

¹³ Danner, *ibid*.

¹⁴ *Ibid*.

kontra savaşa giriştik. Savaşmadan silah temin etmemiz mümkün değildi. Ancak sadece tek bir kurşun atma hakkımız vardı. Çetnikler bize iyice yaklaşıncaya kadar bekleyip, ondan sonra tek bir kurşunla Çetnikleri öldürüyorduk. Bu hedefimizde büyük ölçüde de başarılı olduk ve Mayıs 1993'den itibaren adım adım tüm Srebrenica bölgesini Müslüman bölgesi haline getirdik.”¹⁵

Bu başarı daha çok insanın kendilerine katılımını ve böylece daha hırslı bir şekilde Sırlara saldırmalarını sağladı. Oriç bu savaşta sadece beklenmedik ani saldırı, sabotaj, suikast gibi klasik gerilla savaşı taktiklerini kullanmakla kalmıyor, işgale karşı üniformalı olsun olmasın tüm erkekleri gerçek ve potansiyel bir savaşçı olarak istihdam ediyordu. “*Batı kamuyunda bu savaşçıların radikal İslamcılar olarak algılanmasına karşın, bu insanların çoğunluğu ibadet etmeyen, dini hassasiyetleri ve aşırılıkları olmayan insanlardı. Bunların arasında başka ülkelerden gelmiş mücahitler de yoktu.*”¹⁶ Yaz ve sonbaharda Oriç’in adamları pusu kurmak suretiyle Sırlara saldırmaya devam ettiler ve birçok Sırp’ı esir aldılar. Sonbahar geldiğinde birkaç yüz Sırp askerini öldürmüş bulunuyorlardı. Böylece Srebrenica civarında hâkimiyet alanlarını genişlettiler. Oriç’in kuvvetleri Bratunac’tan ve diğer kasabalardan kaçıp gelen insanların katılımıyla daha da arttı. Ancak bu insanlar bu savaşta yenilirlerse onları kesin ölümün beklediğini biliyorlardı. Oriç’in etrafında bu kadar fazla kalabalık insanın toplanması, bazı avantajların yanında sakıncaları da beraberinde getiriyordu. Evlerini-barklarını bırakarak kaçıp gelmiş bu insanlar, Oriç’in askerleri bir yere baskın düzenlediğinde, yiyecek bulmak için köyleri talan ediyorlar ve çoğu zaman da yakaladıkları Sırlardan intikam alıyorlardı. Kendileri yakalanacaklarını anladıkları zaman da Sırlara esir olmaktansa intihar etmeyi seçiyorlardı. Sırtlarındaki çantalardan ve torbalardan başka ellerinde bir şey olmayan ve ordunun arkasından giderek artçı birlikleri veya yaralı askerlerin eşyalarını, erzaklarını yağmalayan bu insanlar bir süre sonra *Torbari* olarak anılmaya başladılar. Ancak bu insanların çoğunluğu Oriç’in kontrolünün dışında hareket ediyordu.

¹⁵ Demir, *agr*.

¹⁶ Srebrenica Soykırımı esnasında Potoçari’de konuşlu Hollanda Askeri Birliği (DUTCHBAT) bünyesinde görev yapan İngiliz asker Nick Cameron’un röportajı için Bkz. “Bosnia: Witness to betrayal – 1”, *Sunday Mirror*, 31 Ekim 2011, <http://www.arsse.co.uk/community/threads/srebrenica-nick-cameron.171698/>, (Erişim: 20.6.2016).

4. Kravica Zaferi

Oriç'in Sırlara karşı yürüttüğü savaşın dönüm noktası, 7 Ocak 1993'te Ortodoks Yılbaşısında Kravica köyüne yaptıkları bir saldırı oldu. Sırp kadınlar açlık çeken Boşnakları tahrik edici bir şekilde, günlerce yılbaşı kutlamaları için domuz eti pişirdiler, ekmekler yaptılar, domates ve biber turşuları hazırladılar. Bu arada Oriç günlerdir bir saldırı için hazırlık yapıyordu. Yılbaşı arefesi akşamı 3.000 kadar Boşnak savaşçı Kravica'yı çevreleyen yarı erimiş karlı, cıvık çamurlu tepelerde toplandı. Onların hemen arkasında ise ısınmak için ateş yakmış bekleyen Torbariler vardı. Şafakla birlikte beyaz kıyafetler içerisindeki Boşnak savaşçılar, "Allahü-ekber" nidalarıyla ve kadınların ellerindeki kapkacaklara vurarak çıkardıkları gürültü eşliğinde saldırıya geçtiler. Sayıca çok üstün olan Sırlar telaşla siperlerine kaçmaya çalışıyorlardı. Öğleden sonra yaklaşık 30 Sırp öldürüldü ve Sırların ilk savunma hattı çöktü. Sırlar Kravica'nın merkezine doğru kaçıyor ve herkese kaçmaları için bağıryorlardı.¹⁷ Böylelikle Sırlar, yaralı askerleri ve kadınları geride bırakarak kaçtılar. Oriç yarım düzine Sırp'ı da esir aldı. Bunlardan birisi Sırbistan'dan savaşmaya gelmiş bir Sırp idi. Bu esirler bir ay sonra gerçekleşecek olan esir takasında kullanılacaktır. Askerlerden sonra Kravica'ya gelen ve günlerdir ağızlarına bir lokma yiyecek girmeyen Torbariler, Ocak ayında karşılarında büyük bir ziyafet sofrası buldular. Karınlarını doyuran Boşnaklar, alabildikleri yiyecek ve hayvanları da yanlarına alarak Srebrenica'ya götürdüler.¹⁸

Oriç'in yaptığı saldırılar askeri amaçlıydı. Savaşın ilk aylarında, ele geçirdiği silahlarla kendi kuvvetlerini oluşturmak ve civar köylerden yiyecek toplamak amacının yanısıra, Oriç ve adamları iki stratejik hedef için mücadele etmeye başladılar. Birincisi, Zepa ve Cerska gibi etrafı çevrilmiş yerleşim yerlerini tekrar ele geçirerek, Boşnakların kontrolünde güçlü bir bölge oluşturmaktı. Oriç'in adamları Eylül 1992'de Zepa çarpışmaları ve Kravica baskınından sonra Cerska'ya ulaşarak bunu başarmışlardı. Ancak Mladiç'in zırhlı birlikleri Oriç'in üzerine yürümeye başlayınca kadar çok kısa bir süreliğine bu bölgeyi ellerinde tutabileceklerdi.

Oriç'in ikinci amacı, Mladiç'in diğer cephelerdeki kuvvetlerini zayıflatmak, böylece iyi silahlanmış, ancak yeterince insan gücü olmayan Sırp-

¹⁷ Hasan Nuhanoviç'in anlatımı.

¹⁸ Srebrenica kuşatmasından beri Naser Oriç ile çok sıkı bir arkadaşlık bağı olan Hasan Nuhanoviç, kendi gözlemlerinin yanı sıra gerek Oriç'in gerekse Kravica baskınına katılan diğer Boşnak savaşçıların anlatımlarını tarafıma aktarmıştır.

ları, diğer bölgelerdeki Boşnakların kolayca saldırdığı hedefler haline getirmektir. Ancak Oriç'in askeri harekâtlarının mantıksal açıklaması ne olursa olsun, şurası tartışmasız bir gerçek ki; Boşnakların amacı kuşatma altında yaşadıkları sefalet ve perişanlığı duyurarak BM'yi ve Batı ülkelerini müdahale etmeye zorlamaktır.

Kravica saldırısı ile Oriç tam anlamıyla gücünün zirvesine ulaştı. Srebrenica ve çevresinde Boşnakların kontrol ettiği alan 900 kilometrekareyi bulmuştu. Oriç Srebrenica'da sıkıyönetim ilan etti ve bütün gücü elinde bulunduran bir komutan olarak temayüz etti. Kravica baskınından bir hafta sonra Oriç ve askerleri bu sefer Skelani'ye saldırdı ve Drina Nehri üzerindeki köprüyü ele geçirmeye çalıştılar. Boşnakların bu gözüpek saldırısı Sırbistan'ı kızdırmaya yetmişti. General Ratko Mladiç, bu köprü üzerine derhal tanklarını ve toplarını gönderdi ve Oriç'in adamlarını geriye püskürttü. İlerleyişine devam eden Mladiç, köyleri ve kasabaları tek tek ele geçirerek Srebrenica'ya iyice yaklaştı. Bundan sonra Srebrenica'ya top ve mermi yağmuru başladı.¹⁹

5. Kuşatma Altında Ölüm-Kalım Mücadelesi

Srebrenica'da tekrar dehşet ortamının oluşması çok sürmedi. Etrafı Sırp topçuları ve zırhlı birlikleri tarafından çembere alınan kasaba, civar yerleşim yerlerinde yaşayan ve Sırp'ların etnik temizliğinden kaçan insanların hücumuyla nüfusunun bir kaç katı insan barındırmaya başlamıştı. Binlerce insan savaştan önce 10 bin kişilik nüfusunun 8 bini Boşnak olan Srebrenica'ya sığınmış, böylece kasabanın nüfusu 50 bine yükselmişti. Bu savunmasız insanlar Sırp'lar için çok kolay hedefler olmaya devam ettiler. Kuşatmadan bir saat sonra Sırp'ların attığı top mermileri çoğu çocuk olan 64 insanın ölümüne ve yüzden fazla insanın yaralanmasına yol açtı.²⁰ 1993 yılının ilk aylarından itibaren Sırp Çetniklerin Srebrenica'yı çevreleyen tepelerden kasabayı yoğun bir saldırı başlatması ile kasaba bir anda her gün açlıktan insanların öldüğü ve insan dışkısının pis kokusunun hâkim olduğu büyük bir mülteci kampı haline gelmişti.

Kış ayları olmasına rağmen on binlerce insan sokaklarda yatıyor, insanların yiyecek ihtiyacını karşılamak üzere tarlalarına veya marketlere

¹⁹ Charles Ingrao, *Confronting the Yugoslav Controversies: A Scholars' Initiative*, Purdue University Press, West Lafayette, Indiana, 2012, p. 218; Tim Judah, "Muslim Offensive Turns War Against Serbs in Bosnia", *The Times of London*, 28 September 1992.

²⁰ Laura Silber and Allan Little, *Yugoslavia: Death of a Nation*, Penguin, London, 1997, pp. 269-270.

ulaşma imkânı bulunmadığı için açlık bütün kasabayı kasıp kavuruyordu. Birleşmiş Milletler görevlilerinin Şubat raporlarında “bizim bildiğimiz anlamda yiyecek bulmak mümkün değil.” diye itiraf ettikleri bir manzara ortaya çıkmıştı. Kuşatma altındaki bu insanlar hayvanlara yem olarak verilen şeyleri yiyorlar, bazen de akla gelmedik bitkilerden yemek yapmaya çalışıyorlardı. Aylarca gerçek anlamda bir “yiyecek” bulamayan bu insanlar, buğday samanı ve ağaç kökleri yiyerek yaşamaya çalışıyorlar ve hergün birçok insan açlıktan ölüyordu.²¹ Srebrenica sokakları çöpten ve pislikten geçilmiyor, avurtları çökmüş kadınlar ve erkekler, ferî kaçmış gözlerle biraraya geliyorlar, içten içe yanmakta olan büyük ot ve saman yığınlarını karıştırarak yiyecek birşeyler bulmaya çalışıyorlardı. Sokaklarda uluslararası yardım kuruluşu mensuplarının vereceği bir tane bisküviyi almak için yanlarında çocuklarıyla bekleyen, iskelete dönmüş ve boş boş bakan kadınlar, alışılmış manzaralardandı.²²

Bütün bu feci manzaraya karşın Batı dünyası olan biteni seyretmekle yetiniyordu. BM yetkilileri ise Srebrenica’ya yapılan yardımların, Boşnakların yaptığı saldırılardan dolayı sekteye uğradığı yalanını söylemekten çekinmiyorlardı. Hatta BM’nin yaptığı yardımlar sayesinde Boşnakların bu saldırıları gerçekleştirdiğini ileri sürenler de vardı.²³ Bütün bunlar Sırpların uyguladığı ambargoyu daha da kuvvetlendirdi ve Boşnaklar yine açlıktan ve hastalıktan kırılmaya devam etti.

Şubat 1993’ün ortalarından itibaren Mladiç’in saldırıları mültecilerle tıklık tıklım dolu hale gelmiş olan Srebrenica ve Cerska’yı iyice yaşanmaz hale getirmişti. İnsanlar ya Mladiç’in top atışlarından veya açlıktan ölüyorlardı.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiseri Sadako Ogata, BM Genel Sekreteri Boutros-Ghali’ye gönderdiği acil içerikli bir yazıda “Burada gözümüzün önünde cereyan eden bir katliamı hiçbirşey yapamadan seyrediyoruz.” diyor ve Srebrenica’nın acilen boşaltılmasını öneriyordu.²⁴ Ancak bu zaten Sırpların istediği birşey olduğu için, BM ve başta Aliya İzzetbegoviç olmak üzere Boşnak liderler tarafından kabul edilmiyordu.

²¹ From “Report of the United Nations High Commission on Refugees, February 19, 1993”; Jan Willem Honig and Norbert Both, *Srebrenica: Record of a War Crime*, Penguin, London, 1996, p. 82, http://www.bosnia.org.uk/about/bi_books/long_reviews.cfm?book=37, (Erişim: 23.4.2016).

²² Hasan Nuhanović’in anlatım.

²³ Danner, *ibid.*

²⁴ Danner, *ibid.*

Srebrenica'nın tahliyesi Naser Oriç ve savaşçıları için de bir yıkım olacak, savaşta en büyük destekçileri olan Torbarileri kaybedecekti.

Tuzla havalanında gazetecilerle konuşan Birleşmiş Milletler Bosna Koruma Gücü'nün (UNPROFOR - United Nations Protection Force) Fransız Komutanı General Morillon “Ben herhangi bir katliam belirtisi görmüyorum, bu çok önemli bir husus, çünkü biz buradaki korkuları yatıştırmak zorundayız. Srebrenica herhangi bir tehlike içinde değil” diyordu.²⁵ Oysa bu sırada günde yirmi-otuz kişi açlıktan, zatürreden veya başka hastalıktan hayatını kaybediyordu. İnsanlar yağmurun ve karın altında sokaklarda çamurlar içinde yatıyor, olmadık otları ağaç köklerini yiyerek hayatta kalmaya çalışıyorlardı.²⁶

6. General Philippe Morillon'un Srebrenica'yı Ziyareti

10 Mart 1993 günü General Philippe Morillon, General Mladiç'tan izin alarak Srebrenica'ya giden bir yardım konvoyuyla birlikte Srebrenica'ya girdi. Srebrenica sokaklarında insanlık dışı şartlarda yaşamaya çalışan Boşnak mültecileri seyrederek yoluna devam eden Morillon, ertesi sabah bazı sivillerin de katılımıyla Naser Oriç ve komutanları ile Srebrenica'nın geleceği hakkında bir görüşme yaptı. Morillon, Boşnaklara şehri kuşatma altında tutan Sırları tahrik etmemelerini tenbih etti. Ateşkes için çabalayacağını ve bazı yardım konvoylarının şehre girişine izin vermeleri için Sırlarla görüşeceğini söyledi. General daha sonra asıl niyetini ifşa etti: “Srebrenica askerden arındırılmış bir bölge haline getirilebilirdi.” Oriç ve komutanları bu tekliflerden çok memnun olmadılar, çünkü aldıkları cevaplardan daha fazla soru kafalarında belirmişti. Eğer Boşnaklar silahlarını teslim ederse, kasabayı Sırlardan kim koruyacaktı? BM'nin gerçekten kendilerini koruyacağına inanabilirler miydi? Srebrenica'da durum daha da korkunç bir hale gelebilirdi. Morillon'un bu teklifi üzerine Oriç ve komutanları Saraybosna'daki siyasi liderlerle görüştüler. Kendilerine bu teklifleri kabul etmekten yapacak başka bir şey olmadığı söylendi.²⁷

Bu görüşmeden sonra Oriç, Srebrenica belediye başkanı, Murat Efendiç'in tavsiyesiyle kadınları ve çocukları Morillon'un arabasının etrafını sarması için harekete geçirdi. Kalabalığın “Bizi bırakırsanız, öldürürler”, “Açız, Bize Ekmek Verin!”, “Bizi Bırakmayın” çığlıkları ile arabaların

²⁵ Danner, *ibid.*

²⁶ Hasan Nuhanoviç'in anlatımı.

²⁷ Mark Danner, *Stripping Bare the Body: Politics, Violence, War*, Nation Books, New York, 2009, p. 196.

etrafını sarması üzerine Morillon, arabanın üstüne çıkarak toplanan kalabalığa kasabayı terketmeyeceği sözünü verdi. Ancak etkili bir konuşma yapmasına rağmen çoğunluğu kadınlardan ve çocuklardan oluşan kalabalık dağılmadı. Bunun üzerine Morillon yolu açması için Oriç'ten yardım istedi. Oriç ise elinden birşey gelmeyeceğini söyledi.²⁸

Sonunda Morillon kasabanın 3,5 kilometre dışındaki Potoçari Askeri kampına yürüyerek gitmek zorunda kaldı. Ertesi gün Morillon süklüm püklüm bir şekilde tekrar arabasının yanına geldiğinde, eskisinden daha kalabalık bir kadın ve çocuk kitlesinin hâlâ arabanın etrafını sarmış vaziyette beklediklerini gördü. Sırp Çetniklerden hayatlarını ve namuslarını kurtarmak için bu bölgeye sığınmış ve tüm dünya ile ilişkisi kesilmiş 50 bine yakın Boşnak'ın içler acısı halini gördükten sonra, General bu sefer taktik değiştirdi ve postanenin penceresine çıkarak, bir elinde BM bayrağıyla bu kalabalık gruba bir konuşma yaptı. Aşağıda bekleyen kadınlara, “*Siz şu anda BM'nin koruması altındasınız, sizi asla terketmeyeceğim!*” diyerek güvence verdi.²⁹

Morillon'un bu hiç beklenmedik şaşırtıcı konuşması, BM yetkililerinin aslında çok tasvip etmedikleri bir çıkıştı. Morillon esasında kendisinin burada sıkışıp kalmasını, kasabayı BM koruması altına almak için kullanmıştı. Ertesi günü Oriç ve komutanları Morillon'a kasabadan ayrılabilceğini söylediler. Ancak General, Srebrenica'nın içinde bulunduğu bu perişan durumu bizzat müşahade ettiğini, kasabaya yardım girişine izin verilmesi, mültecilerin tahliyesi ve nihayet bölgenin askerden arındırılarak ateşkesin sağlanması için müzakere edeceğini söyledi. Bu karar Sırp-ları öfkeliendirdi ve ancak Morillon kasabadan ayrıldıktan sonra yardım konvoylarının girişine izin verebileceklerini söylediler. Bu arada Sırp-lar, Srebrenica civarındaki köyleri bombalamaya ve birer birer ele geçirmeye devam ediyorlar, git gide Srebrenica'ya yaklaşıyorlardı. Srebrenica'nın daha fazla dayanamayarak Sırp-ların eline düşeceğini anlayan Naser Oriç, Morillon'a burasının BM'nin koruması altında ‘açık bir kasaba’ ilan edilip edilmeyeceğini sordu. Morillon ise şartlarını söyledi. “Bazı polisler hariç, kasabada kalmak isteyen erkekler ellerindeki silahları BM'ye teslim etsinler, savaşmak isteyenler ise tepelere çıksınlar.”³⁰

²⁸ Danner, *ibid*, p. 197.

²⁹ Elizabeth Neuffer, *The Key to My Neighbor's House: Seeking Justice in Bosnia and Rwanda*, Picador, New York, 2002, p. 56.

³⁰ Danner, *ibid*, p. 198.

Sırp, Morillon'un Boşnakları silahsızlandırma teklifinden hoşlanmadılar ve kasabayı ele geçirmek için ilerlemelerine devam ettiler. 19 Mart'ta Sırp nihayet bir yardım konvoyunun kasabaya girişine izin verdiler. Gelen kamyonlar umutsuz insanların hücumuna uğradı. Yiyecek ve ilaçlar kamyonlardan indirilir indirilmez, yedi yüze yakın kadın ve çocuk kamyonlara doluştular. Çok soğuk havaya rağmen, bütün gece kamyon- da beklediler. Bazı kadınlar ve çocuklar havasızlıktan boğularak hayatını kaybetti. Bu kamyonlar nihayet Tuzla'ya ulaştığında bu insanların durumu doktorları şok etmişti. Aç, susuz, üşümüş, pislik içerisinde idiler ve çok iğrenç bir koku yayıyorlardı. Yaraları uzun süredir tedavi edilmemişti ve kangrene dönüşmüş uzuvları derhal kesilmek durumundaydı.³¹

7. BM Marifetiyle Srebrenica'nın Boşaltılması

26 Mart'ta Morillon, Belgrad'ta Milošević ve Mladić ile yaptığı bir görüşmede Srebrenica'ya yiyecek konvoylarının girişine ve isteyenlerin kasabadan tahliye edilmesine izin verilmesi konusunda anlaşılabilir. Tekrar kasabaya yardım getiren ve geriye 700 kişiyi götürmesi planlanan kamyonlara bu sefer 2400 kişi binmişti. Genç kadınlar yaşlılarla kavga ediyor, birbirlerini yaralıyor, bazı kadınlar da kucağındaki bebeklerini kamyonun içine atıyorlardı. Kamyonlar Tuzla'ya vardığında doktorlar araçların içinin kan ve kusmukla kaplı olduğunu, mülteciler kamyonları boşalttıktan sonra çoğunluğu bebekler olmak üzere birçok cesedin kamyonlarda kaldığını gördüler.³²

Şimdi Mladić'in yapmak isteyip de yapamadığı şeyi artık BM yapıyordu. Mladić, kasabayı daha çabuk boşaltmak için en az günde 300 kamyonun gönderilmesini istiyordu. Oysa Boşnak Hükümeti büyük bir endişe içerisinde Srebrenica'nın tahliyesine karşı çıkıyordu. Boşnaklar kasabanın BM koruması altında 'Güvenli Bölge' olmasını istiyorlardı. Şayet tahliyeler bu hızla devam ederse, yakın zamanda burada hiç sivil vatandaş kalmayacaktı. Hiç sivilin kalmadığı bir kasabada BM'nin bir askeri güç bulundurması anlamsızlaşacaktı. 26 Mart'ta Boşnak askerler, içi Boşnak mültecilerle dolu konvoyun yolunu keserek bunları geri Srebrenica'ya göndereceklerini söylediler, ancak dediklerini yapmadılar. Şimdi roller değişmiş gibi bir görüntü ortaya çıkmıştı. Daha önce Srebrenica'ya hiçbir

³¹ Danner, *ibid*, p. 198.

³² Chuck Sudetic, "Thousands Jam U.N. Trucks to Flee Bosnian Town", *New York Times*, March 30, 1993; Danner, *ibid*, p. 198.

yardım konvoyuna izin vermeyen Sırp lar, şimdi BM'nin mümkün olduğu kadar çok Boşnağı tahliye etmesine izin veriyor, öte yandan yardım konvoylarının kasabaya girmesini ve sivillerin tahliyesini isteyen Boşnaklar şimdi buna karşı çıkıyordu.

Boşnakların savunma gücünü kıran bu gelişmede Morillon'un payı büyüktü. Önce Srebrenica'da sıkışıp kalan Boşnakların bu perişan vaziyetine uzun süre göz yummuş, sonra da onları, BM'nin hazırladığı tahliye kararına mecbur bırakmıştı. Ayrıca Morillon'un daha sonraki süreçte Srebrenica'da yaşanan dramı sona erdirmeye konusunda samimi olmadığı ve aldığı kararların Sırp ların işlerini kolaylaştırmaktan öteye gitmediği görülecekti. Morillon kendi ifadesi ile 1992 ve 1993 yıllarında hemen hemen her hafta Mladiç'le görüştüğünü ve hatta onunla bazen satranç oynadığını söylemektedir.³³

Bu arada Boşnak savaşçıların, BM'nin kasabayı boşaltmasına karşı çıktığını farkederek Mladiç, kasabayı ele geçirmeye karar verdi. Top ve tank saldırısı ile Srebrenica'nın yakınlarındaki köyleri birer birer ele geçirmeye başladı. 12 Nisan'da Sırp askerlerinin yaptığı top atışları 56 kişiyi öldürdü ve onlarca insan yaralandı. Takip eden günlerde Sırp saldırıları gittikçe yoğunlaştı. Bu esnada Boşnakların elindeki mühimmat gittikçe azalıyordu.³⁴ Sırp lar Naser Oriç'in askerlerini mağlup edip Srebrenica'yı ele geçirdikten sonra ondan intikam almak için adeta yanıp tutuşuyorlardı.

Bu sırada Miloseviç'le görüşen BM arabulucusu David Owen, Srebrenica'da olacıklardan Miloseviç'in çok endişe ettiği yalanını söylemekten çekinmiyordu.³⁵ Oysa herkes Miloseviç'in, Mladiç'i ve Karaciç'i desteklediğini ve onlardan daha fazla Srebrenica'yı ele geçirmek istediğini biliyordu.

Miloseviç'le Owen, Morillon ile Mladiç görüşmelerine devam ederken, Mladiç'in askerleri Boşnakların savunmasını yarararak iyice kasabaya sokuldular. Bu esnada yaşananları bir tanık şöyle naklediyor: "*Bodrumda bekleyiyorduk. Her beş saniyede bir top patlıyordu. Bir ara balkona çıktım. Biraz sonra yanımdaki duvara makineli tüfek mermileri saplandı. Tekrar*

³³ "Mladic thought he was like Napoleon" *Euronews*, 27.05.2011, <http://www.euronews.com/2011/05/27/mladic-thought-he-was-like-napoleon-exclusive-interview/>, (Erişim: 08.05.2016).

³⁴ Hikaru Yamashita, *Humanitarian Space and International Politics: The Creation of Safe Areas*, Ashgate Publishing, Aldershot, England, 2004, p. 88.

³⁵ Colin Powell & Joseph E. Persico, *My American Journey*, Ballantine, 1996, p. 561.

bodruma gittim. Silah sesleri çok yakınımızdan geliyordu ve artık burada öleceğimize kanaat getirdik. Birden kasabadan dışarı doğru atılan top sesleri işittik. Dedik, ya Sırlar kasabaya girdi veya bizimkiler ateş ediyor. Tekrar yukarı çıkıp camdan dışarı baktım. Yüzden fazla adamın tepede bulunan Sırlara doğru koştuğunu gördüm ve birisi 'Naser, Naser' diye bir bağıırıyordu. Daha sonra işittim ki Naser Oriç ve 150 kişilik grubu o gün Sırları 500 metre geriye püskürtmüşlerdi... Konuştuğum bir Boşnak topçu bana, ellerinde kritik bir durum için sakladıkları 50 top mermisinin kaldığını söyledi.”³⁶ O gün Oriç ve adamları Sırları geri püskürttükten iki saat sonra bir telsiz anonsunda, Srebrenica'nın güvenli bölge ilan edildiği duyuruluyordu.

8. BM'nin Srebrenica'yı 'Güvenli Bölge' İlan Etmesi

1993 yılında Srebrenica'nın etrafındaki çember iyice daraltılmaya başladı. Belgrad'ta bulunan Rus ve Amerikan diplomatları ve New York'ta BM Güvenlik Konseyi'nde diplomatları harıl harıl çalışıyorlar, ancak Srebrenica'daki insanların ve Saraybosna'daki Bosna-Hersek Hükümeti'nin tüm uyarılarına rağmen BM ve NATO gerekli önlemleri almamakta direniyordu. Sürekli toplanan ve ciddi bir karar almaksızın dağılan BM Güvenlik Konseyi, nihayet 16 Nisan 1993 yılındaki olağanüstü toplantının ardından yayınladığı 819 sayılı Kararla Bosna'daki 6 bölgeyi Güvenli Bölge ilan etti. BM daha sonra yayınladığı 836 sayılı Karar Srebrenica'nın her ne şekilde olursa olsun korunacağını garanti altına alıyordu.³⁷ Kuşatmanın üzerinden aylar geçmesine rağmen umudunu kaybetmeyen Boşnaklar, bu haber üzerine kurtulduk diye birbirlerine sarılarak ağlamaya başladılar.³⁸ Şimdi New York'da bulunan farklı ülkelerin diplomatları ve politikacılar gözünü Srebrenica'ya çevirmiş, sadece kâğıt üstünde kalan 'güvenli bölge' masalının Srebrenica halkını Sırların katliamından korumasını bekliyorlardı.³⁹

Oysa Güvenli Bölge iyi tanımlanmamış, amacı belli olmayan, muğlak bir kavramdı. Bu ilanın üzerinden geçen iki yıl içerisinde değişen hiçbir şey olmadı. Fransız yetkililer Güvenli Bölge ilan edilen Srebrenica'nın herhangi bir saldırıya karşı savunulması için 40 bin kişilik bir kuvvet ge-

³⁶ Danner, *ibid.*

³⁷ United Nations Security Council, Resolution 819 (1993), 16 April 1993, para. #1. <http://www.nato.int/ifor/un/u930416a.htm>, (Erişim: 01.03.2007).

³⁸ Hasan Nuhanović'in anlatımı.

³⁹ Danner, *ibid.*

rektiğini ileri sürdüler. Ancak Srebrenica'nın Güvenli Bölge ilan edilmesi için yapılan oylamaya büyük destek veren ülkelerden sadece birkaçı bu bölgeye asker göndererek kendi askerlerini riske atmayı göze aldılar. General Mladiç'in askerlerinin saldırısına karşı koymak için binlerce asker değil, sadece Kanada hafif silahlarla donatılmış 140 askerini gönderecekti. Bir sene sonra ise 570 Hollandalı asker Kanadalılardan bu görevi teslim aldılar. Hollandalı birlik ise, oluşturulan sözde güvencelerden sonra katliama giden yolu açacak olan ve Sırpların işlerini kolaylaştıracak tutarsız kararlarını hemen uygulamaya başladı. Buna göre Güvenli Bölge kavramı gereği Sırpların ve Boşnakların ellerinde bulunan silahlarını Barış Gücü'ne teslim etmesi gerekiyordu. Oysa Sırplara hiçbir ciddi yaptırım uygulanmazken Boşnakların savunması kırılıyor, Sırplar için hazır hedefler haline getiriliyordu. Ayrıca BM, Srebrenica'ya kendisinin gerekli gördüğü zaman değil, hem kuşatma altındaki Boşnakların hem de ellerinde ağır silahlarla saldıran Sırpların onayını aldıktan sonra harekete geçebilecekti. Sırplar bu Güvenli Bölgelere saldırdıklarında Barış Gücü olayları sadece seyretmekle yetinecekti.⁴⁰

Bir avuç insanın savunmasına terkedilmiş Srebrenica Güvenli Bölge ilan edildikten sonra ne değişmişti? Bir BM görevlisi manzarayı şöyle resmediyor. “*Şiddet, karaborsa, fuhuş ve hırsızlık sıradan olaylar haline gelmişti. Kasabanın yerli halkıyla mülteciler arasındaki gerginlik gittikçe artıyordu. Her zaman olduğu gibi kadınlar, çocuklar ve yaşlılar en tehlikeye açık gruplardı. Şimdi bölgenin tamamı 50.000 kişinin yaşamaya çalıştığı bir mülteci kampı haline gelmişti.*”⁴¹

Buradaki sığınmacıları korumak için konuşlandırılan BM askerleri ise dışarıdan gelen yardımların bu insanlara ulaşmasını sağlayamıyordu. Çünkü bu yardımlar Sırpların bilgisi ve izni olmadan kasabaya sokulmuyordu. Sırplar kasabaya gelen tüm yardım konvoylarını engelliyor, nadiren izin verdikleri yardım konvoylarındaki yiyecek ve içecekleri, hatta kasabanın yakınından geçen ırmağı bile zehirliyorlardı. Karadan ulaştırılan yardımlar Sırp engeline takılınca Amerika'nın gönderdiği yiyecek yardımı paraşütlerle kasabaya ulaştırılmaya çalışılıyor, bu yardımları kapmaya çalışan bazı insanlar yardım sandıklarının altında kalarak can veriyorlardı. Ancak bu yiyecekler ihtiyaç sahiplerine ulaşmak yerine kısa sürede karaborsacı-

⁴⁰ Hasan Nuhanović'in anlatımı.

⁴¹ David Owen, *Balkan Odyssey*, Harcourt Brace & Company, New York, 1995, pp. 134-135.

ların eline geçiyor ve fahiş fiyatlarla satılmaya başlıyordu.⁴² Kasabaya ulaşan yardım konvoylarından bazen insanların hiç işine yaramayacak şeyler de çıkıyordu.

Barış gücünde görev yapan BM askerlerinin burada korumakla görevli oldukları insanlara karşı takındıkları iğrenç tavır da yaşanan trajediyi bir kat daha artırıyordu. Kendilerinden yiyecek ve yardım istemeye gelen kadınları, verecekleri bir paket sigara veya bir parça yiyecek karşılığında seks yapmaya zorluyorlardı. Hatta bu işin bir pazarı oluşmuş, bu işten para kazanmaya başlayanlar olmuştu. Birçok kadın bir parça yiyecek uğruna kendi çocuklarının gözü önünde askerlerle ilişkiye girmeye razı olmuştu. Burası adeta her türlü saldırıya açık, yardım ve destekten mahrum meşrulaştırılmış bir toplama kampına dönüşmüştü.⁴³ Mülteciler burada bulunan Kızıl Haç vasıtasıyla gönderdikleri mektuplarla dış dünyaya buldukları durumu duyurmaya çalışıyorlardı. Ancak mektuplar Kızıl Haç yetkilileri tarafından sansür ediliyor, yaşanan dramı anlatan veya ima eden kelimeler mektuplardan çıkartılıp öyle gönderiliyordu.⁴⁴

9. Naser Oriç'in Tuzla'ya Çağırılması ve Sırların İlerleyişi

Savaş boyunca Sırp Çetniklerin korkulu rüyası haline gelen Naser Oriç, 1995 yılı başlarında Bosna Hersek Ordusu tarafından Tuzla'ya çağırıldı. Onun Srebrenica'dan ayrıldığını duyan Sırlar, saldırılarını yoğunlaştırdılar. Naser Oriç, bu gönderilme olayını şöyle anlatıyor:

“Askerlerimiz, sanki bir şey yapacakmışız gibi beni Tuzla'ya çağırdılar. Ama bir şey yapamadık. Srebrenica... Bu benim içimdeki en büyük yaradır. Ne kadar yaşayacağım bilemiyorum ama sanırım beni öldürecek tek yara budur. Acımı biraz olsun hafifleten tek bir şey var: Bosna-Hersek'in hiçbir komutanı; ben ve askerlerimin, Srebrenica bölgesini savunduğu kadar başka bir bölgeyi savunamadı. Hiçbir komutan ben ve askerlerimin Srebrenica bölgesini birleştirdiğimiz kadar; diğer bölgeleri birleştirmeyi başaramadı. Diğer bölgelerdeki komutanların birçoğu kamera ve fotoğraf makinelerinin önünde üniforma ve silah ile poz vermekten savaşımaya vakit bulamadılar. Onlar poz verirken bizim hiçbir şeyimiz yoktu. Ben bir

⁴² Paul Mojzes, *Balkan Genocides: Holocaust and Ethnic Cleansing in the 20th Century*, Rowman & Littlefield, Lanham, Maryland, 2011, p. 179.

⁴³ Bianca Jagger, “The Betrayal of Srebrenica”, *The European*, (25 September-1 October 1997). <http://www.haverford.edu/relg/sells/srebrenica/BiancaJagger1.html>, (Erişim: 22.05.2005).

⁴⁴ Hasan Nuhanović'in anlatımı.

tek defa; Hollandalılar geldiğinde üniformamı giydim. Çocuklarım, babalarının, kim olduğunu bilsinler diye üniforma giydim.”⁴⁵

Oruç kendisine ve askerlerine geri çekilme emrini kimin verdiği konusunda ise şunları söylemektedir:

“Rahmetli Aliya (İzzetbegoviç) hiçbir zaman geri çekilme emri vermedi. Geri çekilme emri politik değil, askeri bir emirdi. Daha net söylemem gerekiyorsa geri çekilme emrini veren General Rasim Delić idi. General Enver Hadzihasanoviç, General Delić’in emri doğrultusunda, geri çekilme anlaşmasını kendisinin imzaladığını söylemişti. Hollandalı askerlere güvenerek geri çekilmek büyük bir hataydı. Size bir örnek vereyim: Çetnikler, asker bulunmayan bir bölge olan Suçeska Belediyesini işgal edip, o bölgenin bir kısmını aldılar. Biz bölgedeki Hollandalı askerlerden, Boşnak Müslümanların evlerine elli metre mesafeye kadar yaklaşan Sırları o bölgeden çıkarmalarını talep ettik. Ama Hollandalılar bunu yapamıyorlar. Gece bölgedeki Çetnikleri temizlediğimizde bu sefer Hollandalı askerler, “Boşnaklar köye gelip Çetnikleri öldürdüler” diye rapor tutuyorlardı.”⁴⁶

Bundan sonraki süreçte Bosna-Hersek’te devam eden soykırım karşısında dünya kamuoyunun yükselen tepkisi, BM’ye ve batılı ülkelere yöneltilen ağır eleştiriler ve Saraybosna’nın Sırlar tarafından ele geçirilemeyeceğinin anlaşılması üzerine bir hava operasyonu yapılması gündeme geldi. Ancak yıllarca üzerinde tartışılan bu düşünce bir türlü hayata geçirilemiyordu. Bunda, Sırların rehin aldıkları ve çoğu Fransız olan 350 kadar BM askerinin yanısıra, bizzat Bosna’daki Barış Gücü’nün Komutanı Fransız General Bernard Janvier tarafından dile getirilen Srebrenica ve Gorazde gibi kuşatılmış bölgelerin “barışın önünde en büyük engel olması” fikri de etkili oluyordu.⁴⁷ Bu nedenle 1995 kışında ilan edilen geçici ateşkesin ardından, Sırlar önlerinde en büyük engel olarak gördükleri Srebrenica’yı ele geçirmek için harekete geçerek çemberi iyice daraltmaya başladılar.⁴⁸

Ancak Sırp güçleri Srebrenica’ya doğru hızla ilerlerken BM hâlâ bir hava saldırısı yapalım mı yapmayalım mı tartışmasını sürdürüyordu. BM Özel temsilcisi Yasuski Akashi de Janvier gibi hava saldırısına karşı çı-

⁴⁵ Demir, *Agr*:

⁴⁶ Demir, *Agr*:

⁴⁷ Ali Dikici, “Bosna Savaşının Unutulmayan Trajedisi: Srebrenica Katliamı”, *Avrasya Dosyası*, Cilt: 10, Sayı: 1, Ankara, 2004, s. 223.

⁴⁸ “How Britain and the US decided to abandon Srebrenica to its fate”, *The Guardian*, (4 July 2015).

kıyordu.⁴⁹ Dönemin BM Genel Sekreteri Boutros Boutros-Ghali de NATO'nun hava saldırısına karşı şahsi veto hakkını kullanıyordu. Janvier ve Akashi krizin müzakare yoluyla çözüme kavuşturulabileceğine ve siyasi bir antlaşmaya varıncaya kadar beklemenin doğru olacağına inanıyordu. Diğer yanda Bosna'da bulunan İngiliz UNPROFOR birliklerinin komutanı General Rupert Smith Sırlarla pazarlık yapılmasına karşı çıkarak, Sırların rehineleri öldürmeye cesaret edemeyeceklerini söylüyor ve ancak kuvvet kullanmanın sorunu çözeceğini savunuyordu.⁵⁰

Janvier ve Mladić Haziran ortalarında Zvornik'te yaptıkları bir görüşmeden sonra, Sırlar rehineleri serbest bırakmaya karar verdiler. Janvier bu görüşmede Sırların saldırılarını durdurdukları takdirde NATO'nun bir hava saldırısı düzenlemeyeceği garantisini veriyordu. Akashi 17 Haziran'da Milošević'le yaptığı bir görüşmede benzer teminatlarda bulunuyordu.⁵¹ Janvier ve Akashi böylelikle Sırlara, BM'nin Güvenli Bölgedeki insanları korumak gibi bir kaygılarının olmadığı mesajını iletiyorlardı.

Bu ikili antlaşmadan sonra Janvier, Sırlara misilleme yapma fikrine her zeminde karşı çıkıyor, hatta bu bölgelerin askerlerin güvenliği açısından savunulması zor yerler olduğu gerekçesiyle BM'nin burayı boşaltması gerektiğini savunuyordu. Janvier'in tek endişesi uluslararası toplumun böyle bir teklifi asla kabul etmeyeceğiydi. Ancak "böyle bir ihanet uluslararası topluluk tarafından büyük bir hüsnü kabul gördü. BM adına Mladić'le birlikte bu ihaneti planlayan Janvier, Srebrenica halkını ölüme mahkûm etmişti bile."⁵²

Bütün bu tartışmalar yaşanırken General Mladić komutasındaki Sırlar Temmuz 1995 başlarında saldırılarını iyice sıklaştırarak ağır bir bombardımana başladılar. Sırların ilk saldırı harekâtı 6 Temmuz 1995 sabahı tank ve top ateşiyle başladı. Sırbistan'dan gelen ağır silahlarla saldıran Sırp askerlerinin yanısıra Arkan adlı komutanın emrindeki paramiliter Sırp çeteleri de dağlarda görünmeye başlamışlardı. Ancak Sırlar bu kuşatma esnasında yalnız değillerdi. Ratko Mladić'in silâhli kuvvetlerine yaklaşık

⁴⁹ David Rohde, *Engame: The Betrayal and Fall of Srebrenica, Europe's Worst Massacre Since World War II* (New York: Farrar Stratus and Giroux, 1997), pp. 364-365.

⁵⁰ Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (Netherlands Institute for War Documentation), <http://www.cnj.it/documentazione/Srebrenica/NIOD/NIOD%20Part%20III.pdf>, p. 10. (Erişim: 13.12.2016).

⁵¹ Ivo H. Daalder, *Getting to Dayton: The Making of America's Bosnia Policy*, Brookings Institution Press, Washington, 2014, p. 43.

⁵² Jagger, *ibid.*

yüz kişilik Yunanlı ve belli bir miktar Rus ve Ukraynalı gönüllünün yardımcı olduğu bilinmektedir.⁵³ Asker ve silah sevkiyatı dışında, Yunanistan'dan kara yoluyla, Rusya ile Ukrayna'dan ise Tuna nehri yoluyla, o sıralarda BM ambargosu altında olan Sırbistan'a ve Bosnalı Sırlara petrol ve diğer yardımların sevkiyatı yapılmıştır.⁵⁴

Gelişmelerden hem CIA'nın, hem de BM'nin bilgisi vardı. General Rupert Smith Sırların Srebrenica'yı ele geçirmek için büyük bir saldırıya hazırlandıkları istihbaratını almıştı.⁵⁵ Bu istihbarat ya aktarılmadı veya BM yetkilileri bu tehlikeyi umursamadılar. 7 Temmuzda Sırlar Hollandalı askerleri tehdit etmeye başladılar ve 30 kadarını tekrar rehin aldılar. Bütün bu gelişmelere rağmen Hollandalı Komutanlar ve UNPROFOR'un komutanları bu saldırıların fazla büyütülmemesi gerektiğini, Srebrenica halkına yönelik bir saldırı olmayacağını düşünüyorlardı. Bu saldırıdan sonra Srebrenica yakınlarına yeni bir savunma hattı oluşturuldu ve Sırlara karşı muğlak bir misilleme tehdidi gönderildi. 10 Temmuz'da Mladić bu yeni savunma hattına saldırdı. Bunun özerine Hollandalı birliğin komutanı Thom Karremans NATO'dan hava desteği talep etti. Janvier buna da karşı çıkarak hava saldırısına gerek olmadığını söyledi. NATO uçakları Srebrenica üzerinde ikaz mahiyetinde bir kaç saat uçtuktan sonra hiçbirşey yapmadan geri döndüler.⁵⁶

⁵³ Sırlar bu katliamlar sırasında birçok ülkeden gelen Ortodoks savaşçıların desteğini almışlardı. Agence France-Presse (AFP) bir düzine Yunan gönüllünün Srebrenica katliamına katıldığını bildirmiştir. Bkz: AFP, "Greek Volunteers Fought Alongside Bosnian Serbs" (13 July 1995). General Ratko Mladić'in talebi üzerine Mart 1995 tarihinden Yunanlılardan oluşan *kontraktniki* adlı bir Yunan Gönüllü Muhafaza Birliği kurulmuştur. (GVG-EEΦ) adlı bu birliğe ait savaşçılar üzerlerinde taşıdıkları siyah zemin üzerine çift başlı kartal amblemleriyle düzenli bir birlik oluşturarak savaş aktıldı. Yaklaşık 100 askeri bulunan GVG adlı birlik Tuzla yakınlarındaki Vlasenica kasabasına konuşlandırıldı. GVG Birliği tamamen Sırp Ordusunun Drina Birlikleriyle ortak hareket ediyor ve Sırp komutanlar tarafından yönetiliyordu. Sırlar Güvenli Bölge ilan edilen Srebrenica'ya saldırmaya başlayınca, Yunanlı gönüllüler de saldırıya katıldılar ve Srebrenica'nın düşmesinin ardından Yunan bayrağını gururla yanlarında taşıdılar. Bkz: Takis Michas, *Unholy Alliance: Greece and Milošević's Serbia*, Texas A&M University Press: Eastern European Studies (College Station, Tex.), 2002, p. 22. Eylül 1995'te bu Birliğin dört üyesi Radovan Karacić tarafından Beyaz Kartal Şeref madalyası ile ödüllendirildi. Bkz: Michas, *op. cit.*, p. 23. Yunanlılar bu savaşa "Ortodoks" kardeşlerini desteklemek için katılmışlardı. Bkz: Karolos Grohmann, "Greece starts probe into Srebrenica massacre", *Reuters* (27 June 2006). Ancak Sırlara destek verenler sadece Yunanlılar değildi, Ruslar ve Ukraynalılar da bu savaşta Sırların yanında yer almışlardı. Bkz: Helena Smith, "Greece Faces Shame of Role in Serb Massacre", *The Observer* (5 January 2003).

⁵⁴ Noel Malcolm, *Bosna'nın Kısa Tarihi*, Aşkın Karadağlı (çev.), Om Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 342-374.

⁵⁵ Roy Gutman, "UN's Deadly Deal How troop-hostage talks led to slaughter of Srebrenica", Washington Bureau, *Newsday*, (29 May 1996).

⁵⁶ Ali Dikici, "An International Betrayal during the War in Bosnia: Srebrenica Genocide", *Turkish Review of Balkan Studies*, No. 12, Obiv-Bigart, İstanbul, (Annual-2007), p. 12.

Ertesi sabah Hollandalı komutanlar Srebrenicalılara NATO uçaklarının saldırı için her an hazır beklediğini söylediler. Bu arada BM'den ve NATO'dan hava saldırısı yapılsın isteğine hiçbir olumlu cevap gelmiyor, bu talep Janvier tarafından ısrarla geri çevriliyordu. Nihayet 11 Temmuz'da iki F16 uçağı Srebrenica üzerinde uçtu, bıraktıkları iki bombadan birisi bir Sırp zırhlı personel taşıyıcıyı vurdu, diğeri ise bir tanka isabetsiz atış yaptı. Mladiç hava saldırıları durdurulmadığı takdirde elindeki esir Hollandalı askerleri öldürmekle tehdit etti. Bunun üzerine bu göstermelik hava saldırıları da durduruldu ve BM bununla yetinmeye karar verdi. Böylece Srebrenica savunmasız ve Sırp askerlerinin insafına terkedilmiş oluyordu. Ertesi gün hem Srebrenica'ya saldırıyı, hem de sonrasındaki soykırımı bizat yöneten Sırp General Mladiç Srebrenica yakınlarında görüldü.⁵⁷

Bütün bu gelişmeler yaşanırken Boşnaklar, Bosna'nın diğeri birçok bölgesinde Sırlara karşı başarılı savaşlar yapmaya ve birçok yeri geri almaya başlamıştı. Bu süreçte Dayton Görüşmeleri gündeme gelince, Sırlar, barış müzakerelerinden önce avantajlı konuma geçmek için iki stratejik kent olan Srebrenica ve Jepa'yı ele geçirmek için saldırılarını yoğunlaştırdılar. Son ana kadar BM'nin ve NATO'nun kendilerini kurtaracağını zanneden Boşnaklar, Sırların bu yoğun saldırısı karşısında, kendilerinden toplanan silahlarını geri istediklerinde, Albay Karremans⁵⁸ Boşnaklara savaş düşüncesinden vazgeçmelerini, çünkü NATO'nun uçaklarla bir hava saldırısı başlatacağını söylüyordu. Ancak bu saldırı hiç gerçekleşmediği gibi Sırların saldırısı daha da yoğunlaştı. Sonunda Hollandalı askerler Janvier'den aldıkları emir doğrultusunda tek bir kurşun bile atmadan kasabayı boşaltarak yakındaki Potoçari kampına çekilmeye karar verdi.⁵⁹

10. Sırların Srebrenica'yı Ele Geçirmesi

11 Temmuz 1995, sıcak bir yaz sabahı, Ratko Mladiç, burada bulunan uluslararası Hollanda askeri birliğinin hiçbir direnişiyile karşılaşmadan, büyük bir zafer kazanmış komutan edasıyla Srebrenica'ya girdi. Silahlardan arındırılmış kenti ele geçirmek Sırlar için hiç de zor olmamıştı. Daha sonra ortaya çıkan bir video kasedinde Mladiç Srebrenica'yı ter-

⁵⁷ Dikici, *ibid*, p. 12.

⁵⁸ Yıllar önce Lübnan'da görev yapan Hollandalı Birlik burada bulunan bir caminin hemen yanında bir pop konseri düzenlemiş, ancak Birlik komutanı Karremans Şii militanlar tarafından yola yatırılarak kendi askerlerinin gözü önünde silahları ve elbiseleri üzerinden alınmıştı. Robert Fisk, "Our Shame Over Srebrenica", *Independent*, (12 July 2001).

⁵⁹ Dikici, *ibid*, p. 12.

keden Hollandalı askerlerin komutanı Karremans'a, bir hediye verirken görülüyordu. Bu hediyeden çok duygulandığı gözlenen Komutan Karremans, Mladiç'e "Bu hediye eşime mi?" diye soruyor, Mladiç de başıyla onaylıyordu.⁶⁰ Sırlar Hollandalı askerlerin civar kasabalara kadar gidip yiyecek, sigara almalarına müsaade ediyor, karşılıklı birbirlerine iltifatlarda bulunuyorlardı.

Şehrin düştüğü akşam katliamlar devam ederken, New York'da bulunan BM Barış Koruma Misyonu Şefi Kofi Annan'a durumu yazılı olarak bildiren BM Özel temsilcisi Akashi raporunda şu ifadeye yer veriyordu: "*Konvoy halinde ilerlemeye çalışan Boşnakların yakınlarında patlayan bazı patlayıcılar, grup içerisinde paniğe yolaçıyor.*"⁶¹ Oysa bu esnada insanlar dağlarda ve yollarda vahşi hayvanlar gibi kıtır kıtır doğranıyordu.

11. Potoçari Ölüm Kampı

Felaket yalnızca Srebrenica'nın düşmesiyle kalmadı. Şehrin düşmesinden sonra yaklaşık 25 bin kişi büyük bir korku içinde Srebrenica yakınlarındaki Potoçari köyündeki BM Hollanda askeri kampına doğru kaçmaya başladılar. Bunlardan 6 bin kadarı kampa girmeyi başarırken geri kalanı ya kampın çevresinde toplandılar veya Tuzla'ya gitmek üzere dağlara kaçtılar. Srebrenica'dan kaçan bu insanların peşinden yarım saat sonra kampın kapısına kadar gelen General Mladiç, "*Kimseye bir kötülük yapılmayacak, zarar verilmeyecek!*" diyor ve elindeki çikolataları Sırp kameraları önünde Boşnak çocuklara dağıtıyordu. Mladiç kampa sığınan Boşnaklara ayrıca şunları söylüyordu: "*Elinizdeki silahları teslim edin. Allah size yardım edemez, ancak Mladiç yardım edebilir.*" Mladiç burada bulunan kadınlara hiç endişe etmemelerini kocalarına, çocuklarına ve kardeşlerine hiçbir şey yapmayacaklarını söylüyor, kadınlar da hep bir ağızdan "*Hvala*" –*teşekkürler*- diye karşılık veriyorlardı.

Srebrenica düştükten sonra, BM'in tek endişesi Hollandalı askerlerin güvenliği idi. Hollanda Hükümeti için de elbette kendi askerlerinin hayatı orada bulunan bir kaç bin Boşnak'ın hayatından daha değerliydi.

Potoçari kampında ve çevresinde toplanan binlerce Boşnak korku içerisinde bekleyiyordu. Hollandalıların Srebrenica'yı hiç bir zorluk çıkarmadan teslim ettiğini gören Mladiç, Albay Karremans'la yaptığı bir toplantı-

⁶⁰ Simon Kuper, "The tulips of Srebrenica", *Financial Times*, (2 July 2011).

⁶¹ Jagger, *ibid*.

da aşağılayıcı bir üslupla kampın içindeki ve etrafındaki Boşnakların bir an önce kendisine teslim edilmesini istiyor, aksi takdirde kampı bombalayacağı blöfünü yapıyordu. Mladiç, adil bir yargılamadan sonra savaş suçu işlemeyen erkeklerin serbest bırakılacağını, kadınlarla çocukları sağ salim Tuzla'ya ulaştıracaklarını söyledi. Sonunda korkulan oldu ve Hollandalılar, mültecileri, kampı büyük bir kuşatma altında tutan Sırlara teslim etmeye karar verdi. Bundan sonra kampta bulunan tüm Boşnaklar, Hollandalı BM askerleri tarafından silah zoruyla dışarı çıkmaya zorlandılar. Kendilerinin Sırlara teslim edildiğinde öldürüleceklerini söyleyen Boşnakların feryatlarına ve çığlıklarına aldırış etmeden onları zorla Sırların ellerine teslim ettiler.⁶² Bu insanlara hiçbir şey yapmayacağını söyleyen Sırlar 11 Temmuz 1995 ile 17 Temmuz 1995 tarihleri arasında, kadınları ve çocukları ayırarak yaklaşık 8 binden fazla genç ve yetişkin erkeği katlettiler. Bütün bu vahşet 72 saat sürdü, Sırlar 72 saatte tüm Srebrenica halkını ortadan kaldırmıştı. Kayıp İnsanlar Federal Komisyon'unun bugüne kadar kayıp ya da ölü olarak tespit ettiği insan sayısı 8.373'tür.⁶³ Böylece Bosna savaşının belki de en hunhar katliamları, bu insanların güvenliklerini sağlamakla yükümlü BM yetkililerinin gözleri önünde, onların desteği ve onayı ile gerçekleştirilmişti. Katliamda sadece erkeklerin değil bir kısım kadın ve küçük yaşta çocuğun da öldürüldüğü, belgelerle kanıtlanmıştır.⁶⁴ Bosna Sırp ordusunun dışında katliama 'Akrepler' olarak tanınan Sırbistan özel güvenlik güçleri de katılmıştır.

Potoçari kampından zorla dışarı çıkarılıp Sırlara teslim edilen erkekler ya derhal kampın yakınlarında öldürülüyorlar ya da Bratunaç, Nova Kasaba, Karakay gibi en yakın yerleşim yerlerine götürüp orada katlediyorlardı. Sırlar öldürülmeyi bekleyen insanlara namluların gölgesinde önce çukur kazdıyorlar, sonra kazdıkları çukura topluca öldürdükleri insanları bazen de diri diri bu insanları doldurarak gömüyorlardı.⁶⁵ Yaptıkları katliam daha sonra ortaya çıkmasın diye cesetleri tanınmaz hale getiriyorlar, ayakkabılarını ve diğer giysilerini topluyorlardı. İşledikleri cinayetlere ortak etmek için kamyon ve otobüs şoförlerini de kurbanların

⁶² Rohde, *ibid*, pp. 260-262.

⁶³ Federal Commission for Missing Persons, "Preliminarni Spisak Žrtava Genocida U Srebrenici 1995. Godine (Preliminary List of Missing and Killed in Srebrenica)", 2005, Available online at http://www.domovina.net/srebrenica/page_006/Preliminarni_spisak_Srebrenica_1995.pdf, (Access: 01 March 2007).

⁶⁴ ICTY, *Prosecutor vs Krstic, Trial Chamber Judgement*, Case No. IT-98-33-T, paras 43-46.

⁶⁵ CNN, "Srebrenica: A Triumph of Evil" (3 May 2006).

üzerine ateş etmeye zorluyorlardı.⁶⁶ Görgü tanıkları bunun gibi yüzlerce inanılmaz vahşet öyküleri anlatıyorlardı. Cesetlerin altında kaldıklarından, öldü zannedilip katliamdan kurtulmayı başaran ender insanlardan Mevludin Oriç'in anlattıklarına göre, her kimde en ufak bir hayat belirtisi görülürse hemen ateş edip öldürüyorlardı. Çukurlara doldurdukları cesetlerin üzerinde dolaşarak hâlâ canlı kalan olup olmadığını kontrol ediyorlar, bazen cesetlere bile defalarca hınçla ateş ediyorlardı.⁶⁷

Boşnakların hepsi Sırlara teslim edilip tahliye işlemi bittikten sonra Hollandalı askerler kampa 2-3 kamyonet dolusu bira ve sigara getirterek bir kutlama partisi verdiler. Onlar eğlencelerine devam ederken katliamdan kurtulmak için dağlara kaçan ve Tuzla'ya ulaşmaya çalışan binlerce insan hâlâ dağlarda vahşi hayvanlar gibi boğazlanmaktadır.⁶⁸ Daha sonraki yıllarda Hollandalı generallerin, katliam devam ederken Sırp generallerle birlikte yemek yediklerinin, içki kadehi tokuşturduklarının ve sohbet ettiklerinin görüntülediği kasetlerin basına yansımaları olayın danışıklı dövüş olduğu şüphesini doğuruyordu. Hollandalılar, mültecileri Sırlara teslim etmekle yetinmemiş, onlara her türlü yardımı yapmış, hatta Sırp askeri araçlarına yakıt bile sağlamışlardı.⁶⁹

12. Tuzla'ya Doğru Ölüm Yürüyüşü

Gerek Srebrenica düştükten sonra gerekse Potoçari kampı boşaltıldıktan sonra Sırp katliamından kurtulmak için terkedilmiş binalara, fabrikalara veya ormanlara kaçmaya çalışan yüzlerce Boşnak, buralarda ya hunharca katledildi ya da mayınlara basarak hayatlarını kaybetti. Hollandalı Birlik, Potoçari kampını boşaltıp ülkesine döndükten sonra bile dağlara ve ormanlara kaçan bu insanlar günlerce öldürülmeye devam etti. Srebrenica'dan kaçan bu insanların peşine düşen Sırların komutanı General Radislav Krstić, yaptığı telsiz konuşmasında "Herkesi öldürün. Hiçkimseyi canlı olarak ele geçirmeyin"⁷⁰ emrini veriyordu. Ormanlar içindeki dağlık araziye aşarak 100 kilometre ileride Boşnakların kontrolündeki Tuzal bölgesine ulaşmaya çalışan 15 binden fazla insan, her an ölümün nefesini enselerinde hissederek bu ölüm maratonunu bitirmeye çalışıyorlardı.

⁶⁶ The Advocacy Project, *ibid.*

⁶⁷ Elizabeth Neuffer, "Survivors' Accounts of Summer Killings", *Boston Globe*, (3 November 1995).

⁶⁸ Rohde, *ibid.*, p. 327.

⁶⁹ Jagger, *ibid.*

⁷⁰ Mark Danner, "Bosnia: The Great Betrayal", *New York Review of Books*, 26 March 1998, p.76.

Dağlardan Tuzla'ya ulaşmaya çalışan bu insanlar savaşın belki de en acımasız katlimalarından birisine maruz kaldılar. Sırlar tarafından kendilerine yapılan teslim ol çağrılarına aldanıp teslim olan Boşnaklar ya hemen katledildiler ya da yakınlardaki toplama kamplarına götürülüp orada öldürüldüler. Konvoylar halinde ilerlemeye çalışan bu insanlara yaklaşan Sırlar, bazen onların üzerine kimyasal silahlar kullanıyorlar, bazen de kendileri de onlardanmış gibi gösterip önlerine düşerek, onları katledecekleri yere götürüyorlardı. Bazen bu insanlara halüsinasyon görmelerine yol açan veya zehirleyici gazlar kullanarak öldürüyorlardı. Ağaçların arkasına saklanan Boşnakların üzerine uçaksavarlarla ateş edip ağaçla birlikte insanları delik deşik etmek Sırlara ayrı bir zevk veren bir oyun gibiydi. Hatta Sırların bazıları BM üniforması ve kasketleri giyerek bu insanlara sahte güvenceler verip emellerine ulaşıyorlardı.⁷¹ Bu durum ise mülteciler arasında bir korku ve paranoyanın oluşmasına yol açmış ve etrafındaki insanlardan şüphelenerek birbirlerini öldürmeye başlamışlardı.⁷² Birçok insan bu ızdıraba daha fazla dayanamayarak intihar ediyor, intihar etmeyi beceremeyenler ise kendilerini öldürmesi için arkadaşlarına yalvarıyorlardı. Bazıları belki Sırlar yaralı insanlara merhamet eder düşüncesiyle kendilerini yaralıyorlardı. Tuzladan gelen Boşnak birliklerin açtığı koridorun da yardımıyla çok az sayıdaki Boşnak ölüm maratonu adını verdikleri uzun bir yürüyüşten sonra Tuzlaya ulaşmayı başararak bu katliamdan hayatlarını kurtardılar.

Akashi 12 Temmuz'da Annan'a yazdığı bir raporda katliamdan kaçıp kurtulan insanlarla ilgili bilgi veriyor, Sırların, Boşnakları otobüslerle sanki hiçbir şey yapmadan getirip uluslararası güçlere teslim etmiş gibi haber veriyordu. Akashi'nin bu raporda belirttiği inanılması güç yalanlardan birisi de şöyleydi:

“Kampın boşaltılması sırasında bazı Sırp askerlerin sivillere silah doğrulttukları iddia edilmiş, ancak yapılan araştırmalar bunun doğru olmadığını, askerlerin bilakis şeker ve çikolata dağıttıklarını ortaya koymuştur... Potoçari kampında havanın sıcak olması, sağlık ve tedavi imkânlarının bulunmaması ve aşırı kalabalık başa çıkılması güç bir durum ortaya çıkarmıştır. Ancak şu ana kadar Sırların herhangi bir sivile yönelik bir saldırısı rapor edilmemiştir.”⁷³

⁷¹ “Bosnia: Srebrenica, synonym for savagery and genocide”, *Report from Agence France-Presse*, 11 July 2002, <http://reliefweb.int/report/serbia/bosnia-srebrenica-synonym-savagery-and-genocide>, (Erişim: 14.12.20016).

⁷² “Srebrenica: Five Years After”, *The Advocay Project*, http://www.advocacynet.org/srebrenica_five_years_after_1/, (Erişim: 14.12.2006).

⁷³ Report of the Secretary-General pursuant to General Assembly resolution 53/35.

Sırp Srebrenica'yı ele geçirdiklerinde Oriç Tuzla'da bulunmakta ve adeta içi içini yemektedir. Srebrenica'nın düşmesinin ardından Sırp Çetniklerin gerçekleştirdikleri büyük katliam, Oriç'i adeta çılgına çevirdi. Bosnalı yazar İsnam Talyiç, *Srebrenica'nın Öyküsü* isimli eserinde, onun gidişinin meydana getirdiği boşluğu şöyle ifade ediyor: “Naser burada olsaydı, onu kimse aldatamazdı. O, Çetniklerin Srebrenica'ya girmesine izin vermezdi. O burada olsaydı kendilerini neyin beklediğini bilen Çetnikler saldırmaya cesaret edemezlerdi.”⁷⁴

13. Soykırım Suçluları Serbestçe Gezerken Naser Oriç Yargılandı

Srebrenica'da yaşanan bu katliamın dünya kamuoyunda yer almasıyla gündeme bomba gibi düştü. Katliamla ilgili çok şeyler söylendi, katliam resmi raporlara, mahkeme tutanaklarına geçirildi. Avrupa'nın ortasında insanın tüylerini diken diken eden bu vahşetin en dehşetli ve ürperten yanı ise katliamın BM'nin, NATO'nun ve birçok uluslararası kuruluşun gözleri önünde ve hatta onların dolaylı ya da doğrudan destek ve yardımıyla gerçekleştirilmiş olmasıydı. Vahşet adım adım gerçekleştirilirken; Sırp bu kuruluşlardan açık veya gizli bir destek görmüş, adeta teşvik edilmişlerdi. Nitekim görgü tanıklarının verdikleri ifadeler, mahkeme kararları ve resmi raporlar bu iddiayı doğrular niteliktedir.

Uluslararası camianın bu aymazlığı ve ihaneti soykırımdan sonra da devam etti ve katliamın sorumluları Karaciç ve Mladiç katliamdan sonra uzun süre Bosna'da serbestçe dolaştı. Yaşanan katliamların arkasındaki isim olan ve başından itibaren tüm Bosna savaşını yönlendiren eski Yugoslavya Devlet Başkanı Slobodan Miloşeviç, savaş boyunca BM ve diğer uluslararası kuruluş yetkililerince bir savaş suçlusundan çok diplomatik müzakere yapılan bir insan muamelesi gördü.

Nihayet Temmuz 1999'da, ICTY, Mladiç ve Karaciç'in askeri komuta zinciri yoluyla Belgrad'tan yani Slobodan Miloşeviç'ten emir aldığına karar verdi ve bu savaş ilk defa “uluslararası bir çatışma” olarak niteledi. 250 binden fazla insanın öldüğünün tahmin edildiği ve 1,8 milyon kişinin evlerinden sürüldüğü Bosna Savaşı'nın bitmesinden sonra, ICTY, başta Srebrenica olmak üzere Bosnalı Müslümanlara ve Hırvatlara karşı savaş suçu işlediği gerekçesiyle Miloşeviç'in, Mladiç'in ve Karaciç'in yakalanmasını talep etti. Miloşeviç 1 Nisan 2001 tarihinde Sırp Hükümeti tarafından yakalanıp ICTY'ye teslim edildi ve yargılanmasına 30 Ocak 2002'de başlandı. Ancak 11 Mart 2006 tarihinde tutuklu kaldığı hücrede kalp krizi

⁷⁴ Demir, *agr.*

geçirerek öldü. Sırp kasabı olarak adlandırılan ve ABD tarafından başına 5 milyon dolar ödül konulan Karaciç, nihayet, 2008 yılında Sırbistan'ın başkenti Belgrad'da yakalandı. Bosna Savaşı'nda işlenen savaş suçlarının bir diğer sorumlusu olan ve özellikle Srebrenica Soykırımının baş sorumlularından olan Ratko Mladiç ise, 16 yıl Sırbistan'da saklandıktan sonra, gelen uluslararası baskılar üzerine, 26 Mayıs 2011 günü Sırp Hükümeti tarafından yakalanarak ICTY'a teslim edildi. Mladiç'in yakalanması, Sırbistan'ın Avrupa Birliği'ne üyeliği yolunda en büyük engellerden birisinin ortadan kaldırılması anlamına geliyordu.

24 Mart 2016 günü ICTY, 11 ayrı suçlamayla yargılanan Karaciç'i, aralarında soykırım, insanlığa karşı suç işlemek ve savaş kurallarını ihlal etmek suçlarının da bulunduğu 10 davadan suçlu bularak, 40 yıl hapis cezasına çarptırdı. Konsey, Karaciç'in savaş döneminde kuşatma altında tutulan başkent Saraybosna'da sivillere yönelik saldırılar nedeniyle insanlığa karşı suç işlediğine ve savaş kurallarını ihlal ettiğine hükmederken, Temmuz 1995'te gerçekleşen Srebrenica Soykırımı'nın da baş suçlusunu olarak Karaciç'i gösterdi.

Srebrenica'daki katliamın planlayıcısı ve sorumluları uzun süre serbestçe gezerken, kuşatma sırasında Srebrenica halkını Sırlara karşı kahramanca savunan Boşnak komutan Naser Oriç ise, savaş suçu işlediği gerekçesiyle 2003 yılında Lahey'de yargılandı. Bu yargılama Avrupa'nın Srebrenica sorununda en baştan beri devam ettirdiği çifte standartlı yaklaşımının bir örneğini teşkil etmiştir. Bosna Savaşı sona erdikten sonra, dünya kamuoyu Srebrenica'da yaşanan katliamdan haberdar olduktan sonra bu büyük soykırımı imza atan Sırlar, Srebrenica'da yaşananları örtbas etmek için karşı propagandaya geçtiler. Bunun için, Naser Oriç komutasındaki Boşnakların, Srebrenica'da 3 binden fazla Sırp sivili öldürdüğü iddiasını ortaya attılar. Sırbistan Hükümeti tarafından da sık sık tekrarlanan bu kara propagandaya karşın, Araştırma ve Dökümantasyon Merkezi (Research and Documentation Center) tarafından ortaya konulan ve ICTY'nin uzmanları tarafından da teyit edilen raporlara göre Srebrenica'da 1992 - 1995 yılları arasında sadece 150 sivil hayatını kaybetmişti. Diğer yandan, 1992 yılında Podrinje'de Sırların saldırıları, katliamları ve etnik temizlik çabaları sonucu 14.000'den fazla Boşnak öldürülmüştü. Yapılan propagandaya göre, Oriç'in adamları bu 3.000 kişiyi özellikle Sırların kutsal günlerinde kafalarını keserek veya evlerine kapatıp yakmak suretiyle öldürtmüştü.⁷⁵

⁷⁵ Grey Carter, "There Must be Justice", <https://theremustbejustice.wordpress.com/2015/01/04/memorial-service-for-158-serbs-killed-in-kravica-to-be-served-tomorrow-on-january-5th/>, (Erişim: 14.12.20016).

Oysa Oriç'in yaptığı şey Sırların gerçekleştirdiği katliamların ve etnik temizliğin karşısında kendilerini savunmaktan başka bir şey değildi. Bu savunma Srebrenica'nın daha 1992'de Sırların eline geçmesinin ve katliamların o zaman yaşanmasının önüne geçmiştir. Ayrıca Oriç, Boşnaklara uygulanan ambargoyu delerek yiyecek bulmak için bu mücadeleyi yapmak zorundaydı. Sırların Oriç hakkında ortaya attığı bu iddialar üzerine ICTY bir soruşturma başlattı ve 28 Mart 2003'te iddianameyi açıkladı. Bunun üzerine Oriç 10 Nisan 2003 tarihinde kendi isteğiyle giderek teslim oldu ve 11 Nisan'da nezarethaneye kondu.

Yargılama 6 Ekim 2004'te başladı. Mahkeme 30 Haziran 2006 tarihinde "27 Aralık 1992 ve 20 Mart 1993 tarihleri arasında esir aldığı Sırlara işkence yapılmasını ve öldürülmesini önlemediği ve failleri cezalandırmadığı" gerekçesiyle Oriç'i 2 yıl hapis cezasına çarptırdı. Mahkeme Srebrenica'yı savunanların civardaki Sırp nüfusun yaşadığı köylere saldırmış olduğuna kanaat getirmiş, ancak Srebrenica'daki ağır kuşatma koşullarında yaşamı devam ettirebilmek için bu şekilde erzak vb. sağlanmasının meşru olduğuna hükmetmiştir. Mahkeme, gözaltında geçirdiği üç yılı hesaba katarak Oriç'i 1 Temmuz'da serbest bıraktı. Ancak Temyiz Mahkemesi bahsi geçen suçları işleyen Bosna Ordusu üzerinde Oriç'in herhangi bir kontrolü olmadığı gerekçesiyle mahkûmiyet kararını bozmasının ardından 3 Temmuz 2008'de beraat etti.⁷⁶ Bu karar Belgrad yönetimini ve Sırları oldukça kızdırdı. Çünkü Boşnaklar için efsanevi bir kahraman olan Oriç'i, Sırlar bir katil olarak görmektedir.

Bundan sonraki süreçte Sırlar, "ben yaşadıkça Sırlar beni suçlamaya devam edecek" diyen Naser'ı haklı çıkarır teşebbüslerine devam ettiler. Oriç 3 ay sonra Eylül 2008'de Boşnak-Hırvat Federasyonu polisi tarafından, tehditle vatandaşlardan haraç isteme ve illegal silah, patlayıcı ve mühimmat bulundurma suçlaması ile gözaltına aldı. Ancak Oriç bu suçlamalardan beraat etti. Bu kez Haziran 2009'da Saraybosna Kantonu Mahkemesi Oriç'e 2 yıl hapis cezası verdi, bir yıl sonra cezaı 4 yıl gözetim altında tutulmaya çevirdi. 2012 yılında Bosna-Hersek Federasyonu Cumhurbaşkanı Jivko Budimir, Oriç'i affetti.⁷⁷

Bosna'da sembol isim haline gelen, birçok Boşnak'ın gözünde gerçek bir kahraman olarak algılanan Oriç, bu süreçte Saraybosna'da bir vücut

⁷⁶ Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi (ICTY) Resmi İnternet Sayfası, <http://www.icty.org/x/cases/oric/acjug/en/080703.pdf>, (Erişim: 13.12.2016).

⁷⁷ "Cumhurbaşkanı Oriç'i Affetti", *Haber Boşnak*, <http://www.haberbosnak.com/balkanlar/14/01/2012/cumhurbaskani-orici-affetti/#.WFBkpDokrcs>, (Erişim: 13.12.20016).

geliştirme salonu işleterek geçimini sağlamaya çalıştı. Oriç'e karşı büyük bir hınc besleyen Sırplar ondan intikam almak için çeşitli kumpaslar kurmaya devam ettiler. 2013 yılında Naser Oriç'in Srebrenica yakınlarındaki Potoçari'de bulunan babasının evine, Bosna Hersek Araştırma ve Koruma Ajansı'na (SIPA) bağlı özel harekât polislerince yapılan operasyonda, mayın ve patlayıcı madde ele geçirildiği ileri sürüldü. Ancak Naser Oriç, söz konusu olayın, Sırp istihbaratı güçleri tarafından hazırlanmış bir komplo olduğunu ve tüm bunların arkasında Bosna Sırp Cumhuriyeti Başkanı Milorad Dodik'in olduğunu savundu. Oriç'e göre bu operasyonla Bosna Sırp Cumhuriyeti'nde yaşayan Boşnaklar'a 'Bakin eğer komutanınız Oriç'e bile bunu yapabiliyorsak, size neler yapabiliriz düşünün' mesajı verilmek istenmektedir.⁷⁸

Oriç'e karşı intikam hisleri bir türlü yatışmayan Sırplar, Lahey'de yargılanan Radovan Karaciç ve Ratko Mladiç'e karşılık misilleme yapmak için, Interpol üzerinden, yeni bir hamleye girişerek Naser Oriç hakkında, "12 Temmuz 1992'de, Srebrenica yakınlarındaki Zalazye köyündeki 9 Sırp'a karşı savaş suçu işlemek" suçlamasıyla yakalama kararı çıkarttı. Bu yakalama kararı, Bosna'nın müdahalesiyle kaldırılmış olmasına ve üstelik daha önce yargılandığı ICTY tarafından suçsuz bulunup hakkında beraat kararı verilmesine rağmen, Oriç 10 Haziran 2015 tarihinde İsviçre'de gözaltına alındı. Bunun üzerine Bosna Hersek'in birçok kentinde Naser Oriç'e destek gösterisi düzenlendi. Başta başkent Saraybosna olmak üzere, Zenitza, Tuzla, Bihaç ve diğer kentlerde Oriç'in gözaltına alınmasını protesto eden Boşnaklar, "efsane" komutanın bir an önce serbest bırakılmasını istedi. Bosna Hersek Meydanı'nda düzenlenen protestoya katılanlar, "Naser Oriç'e destek", "Hepimiz Naser Oriç'iz" dövizleri taşıyarak, Oriç'e destek sloganları attı.⁷⁹ 14 gün gözaltında tutulduktan sonra, İsviçre'den Bosna Hersek'e iade edilen Naser Oriç, Bosna Hersek Savcılığı tarafından ifadesi alınarak serbest bırakıldı. Savcılık tarafından yapılan açıklamada, Oriç'e ikamet ve hareket etmesi konusunda belirli kısıtlamalar getirildiği belirtilerek, davaya dâhil olan tanık ve şüphelilerle görüşmesinin yasaklandığı ifade edildi. Verilen yasalara uymaması durumunda Oriç hakkında yasal işlem yapılacağı kaydedildi.⁸⁰ Boşnakları büyük öfkeye sevkeden bu yargılama hala devam etmektedir.

⁷⁸ "Efsanevi Bosnalı komutana komplo", *Sabah*, 6.9.2013, (Erişim Tarihi: 20.4.2016).

⁷⁹ "Naser Oriç serbest bırakıldı", *Anadolu Ajansı*, 26.06.2015, <http://aa.com.tr/tr/dunya/naser-oric-serbest-birakildi/32118>, (Erişim: 20.4.2016).

⁸⁰ "Naser Oriç serbest bırakıldı", *Akşam*, (27 Haziran 2015).

Sırplar tarafından tutuklanma ihtimaline rağmen 2012 yılında “en büyük hayalim” dediği Potoçari Anıt Mezarlığı’ndaki toplu cenaze törenine katılan Oriç, ikinci büyük hayali olan, soykırımdan kurtulabilenlerin geçtiği ölüm yolu yürüyüşünün başında olmayı çok istediğini vurgulamaktadır. Törende “*Kendimi yeniden doğmuş gibi hissediyorum. Hem sevinç hem hüznün, ikisini de bir arada yaşadım. Potoçari’ye geldiğiniz zaman düşmanların bu zavallı insanlara neler yaptığını daha iyi anlayabiliyorsunuz*” diye konuşan Oriç, herkesin Potoçari’ye gelip şehitliği görmesi gerektiğini söylemektedir. Sırplar tarafından hakkında ortaya atılan iddialara da değinen Oriç, bu konuda içinin rahat olduğunu belirterek şunları söylemektedir:

*“Ben yaşadıkça Sırplar beni suçlamaya devam edecek. Onlar tüm bunlardan benim galip çıktığımı kabulleniyorlar. Ben yaptıklarımın utanmıyorum. Sırpların aslında bizim onlara soykırım yaptığımız iddiaları suya düştü. Güya onlar buna sinirlenerek Srebrenica soykırımını işlemişler. Bizim Srebrenica’da 1992’den beri kendimizi koruduğumuzu unutuyorlar. Bir Boşnak bir Sırp’a bir kez ateş edene kadar onlarca Boşnak öldü. Sadece Podrinje’de 15 binden fazla Boşnak hayatını kaybetti.”*⁸¹

14. Sonuç

20. yüzyılın son çeyreğinde Sırplar, Avrupa’nın ortasında ve tüm dünyanın gözü önünde yıllardır birlikte yaşadıkları müslüman komşularını tamamen yoketmek için merhametsizce saldırdılar ve kısmen de amaçlarına ulaştılar. Boşnaklar sadece sahip oldukları kimliklerinden dolayı vahşice öldürüldüler, işkenceye uğradılar, tecavüz edildiler, yurtlarından sürüldüler. Batılı devletler ise küçük bir askeri müdahale ile çok rahatlıkla önleyebilecekleri böyle bir soykırımı, büyük bir vurdumduymazlıkla seyrettiler.

Yaşanan insanlık dışı bu utanç tablosu tam anlamıyla aydınlığa kavuşmadan adeta tarihin tozlu dehlizlerinde unutulmaya terk edilmek isteniyor. Uluslararası camia bu katliamın sorumlularını açığa çıkarmak şöyle dursun, bu ayıplarını ört-bas etmek için ellerinden geleni yapmakta ve konunun sık sık gündeme getirilmesinden rahatsız olmaktadırlar. Savaşın sonra Sırpların katliamın kanıtlarını saklama çabalarına, batılı gazeteciler, askerler ve diplomatlar da yardımcı olmuşlar. Dünyanın gözü önünde gerçekleşen soykırımla ilgili “Srebrenica’da soykırım yapıldı, ancak soykırımı yapan belli değil” gibi tutarsız kararlara imza atıyorlar. Ama zaman

⁸¹ Demir, *agr.*

geçtikçe ortaya çıkan toplu mezarlar, bu utanç tablosunu bir kez daha Batı dünyasının yüzüne çarpmaya devam ediyor.

Batılılar Srebrenica Soykırımını gerçekleştirilirken sergiledikleri ikiyüzlü politikalarını savaştan sonra da devam ettirmiştir. Sırp kuşatması altındaki Srebrenica'da tüm dünyanın gözüönünde büyük bir insanlık dramı yaşanırken harekete geçmeyen Avrupa devletleri, soykırım işlendikten sonra göstermelik bazı girişimlerle kendini aklamaya çalışmıştır. Bu amaçla Lahey'de kurulan Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde Bosna'da yaşanan vahşetin sorumlularının yargılanmasına başlanmıştır. Başta Srebrenica olmak üzere tüm Bosna'da yaşanan katliamların baş sorumluları olan Miloşević, Karaciç ve Mladiç'in uzun süre Sırbistan'da serbestçe gezmelerinden rahatsız olmayan Batılılar, kamuoyundan gelen baskılar neticesi bu şahısları yakalayıp yargılamak üzere mahkemeye sevk etti. Ancak Batılılar bu şahıslara karşı uzun süre sergilediği müsamahayı, Srebrenica halkını Sırp Çetniklere karşı yıllarca kahramanca savunan Naser Oriç'e karşı göstermedi. Srebrenica'da Sırp kuşatmasna karşı Boşnak halkını korumak için bir savaş yürüten Oriç'in çilesi ve mücadelesi savaştan sonra da devam etti. Çeşitli kereler farklı suçlamalarla mahkeme önüne çıkarılan Oriç ölmeden de Avrupa'nın ve Sırp'ların intikam hislerinin yatışmayacağı açıktır.

Lahey'deki mahkeme yalnızca birinci dereceden suçluları yargılamak üzere kuruldu. Ama bugün adaletten yana görünenler arasında dış politikaları gereği Bosnalı Sırp'ları desteklemeyi, uluslararası platformlarda onlara karşı yaptırımlara karşı çıkmayı görev bilen ülkeler, bu katliamda ikinci derecede suçlular. Ancak kimse bu ülkelere ve katliama doğrudan veya dolaylı yardımcı olan kişi ve kurumlara yapılacak yaptırımlardan söz etmemektedir. Gazeteci Güneri Cıvaoglu haklı olarak bu ikiyüzlülüğe dikkat çekiyor: *“Karaciç'in sürekli temas içinde olduğu Sırbistan iktidarı, kıyım olacağını bile bile Srebrenica'dan ve toplama kampından kuvvetlerini çeken Hollandalı komutan, Bosna'daki, Hırvatistan'daki insanlık suçlarına, işkencelere, kadın tacizlerine rağmen çok uzun süre sessiz ve seyirci kalan Avrupa. Onlar da suçlu değiller mi? 40 yıl hapis kararı aslında Karaciç'in ötesinde onları da kapsamaktadır.”*⁸²

Bosna Savaşı ve özellikle Srebrenica katliamı uluslararası camia tarafından unutturulmak istenen ama asla unutulmaması gereken trajedilerdir. Çünkü Sırp'lar kendi ırkından olan ve yaşantı olarak kendilerinden çok

⁸² Güneri Cıvaoglu, “İbret”, *Milliyet*, 25.3.2016.

farklı olmayan binlerce insanı, sadece taşıdıkları kimliklerinden dolayı öldürdüler. Sırp ve Hırvatlar, Boşnaklar'a 'Türk' diyorlardı ve bu insanlar, "Burada Türkleri İstemiyoruz, Bütün Türkleri Türkiye'ye Göndereceğiz" sloganlarıyla öldürüldüler. Geçmiş yıllarda Srebrenica'da duvarlarda katliam esnasında Sırp tarafından yazılmış "Sve Turci u Turciju-Bütün Türkler Türkiye'ye" sloganlarına rastlamak mümkündür.⁸³ Ratko Mladić komutasındaki VRS (Bosna Sırp Cumhuriyeti Ordusu) birlikleri Srebrenica'ya girerken, Mladić kameralara şunları diyordu: "Bugün 11 Temmuz 1995. Sırp için kutsal bir günün yıl dönümünü kutlamadan önce Sırp Srebrenica'dayız. Bu kenti Sırp milletine armağan ediyoruz. Osmanlı'ya karşı gerçekleştirdiğimiz ayaklanmanın anısına, Türklerden öğ alma vakti gelmiştir."⁸⁴ "Bosna Hersek'te bir Türk birliği olsaydı Srebrenica katliamı olmazdı"⁸⁵ diyen Boşnaklar, tarihten gelen büyük sorumluluğumuzu bir kez daha hatırlatıyor ve istemesek de tarih, bizi eteğimizden çekiyor.

KAYNAKÇA

- "Arkan's Paramilitaries: Tigers Who Escaped Justice", *Balkan Transitional Justice*, (Balkan Geçiş Sürecinde Adalet), <http://www.balkaninsight.com/en/page/balkan-transitional-justice-home>, (Erişim: 12.12.2016).
- "Bosnia: Srebrenica, synonym for savagery and genocide", *Report from Agence France-Presse*, 11 July 2002, <http://reliefweb.int/report/serbia/bosnia-srebrenica-synonym-savagery-and-genocide>, (Erişim: 14.12.20016).
- "Bosnia: Witness to betrayal-1", *Sunday Minor*, (31 October 2011), <http://www.arrse.co.uk/community/threads/srebrenica-nick-calemron.171698/>, (Erişim: 20.6.2016).
- "Court Declares Bosnia Killings were Genocide", *The New York Times* (26 February 2007).
- "Cumhurbaşkanı Oruç'ı Affetti", *Haber Boşnak*, <http://www.haberbosnak.com/balkanlar/14/01/2012/cumhurbaskani-orici-affetti/#.WFBkp-Dokres>, (Erişim: 13.12.20016).
- "Efsanevi Bosnalı komutana komplo", *Sabah*, 6.9.2013.

⁸³ Boşnakların Türk olmamasına karşın bu niteleme, Osmanlı döneminde Balkanlarda yaşayan farklı kökenden insanlar İslamiyet'i seçtiklerinde onlara "Siz Müslüman oldunuz" anlamında "Siz Türk oldunuz" diye hitap edilmesi, Türklük ve Müslümanlık tabirlerinin aynı anlamda değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır.

⁸⁴ Lara J. Nettelfield, *Courting Democracy in Bosnia and Herzegovina*, Cambridge University Press, New York, 2010, p. 80.

⁸⁵ Hasan Nuhanović bu düşüncesini bir çok kez dile getirmiştir.

- “How Britain and the US decided to abandon Srebrenica to its fate”, *The Guardian*, (4 July 2015).
- “Mladic thought he was like Napoleon”, *Euronews*, 27.05.2011, <http://www.euronews.com/2011/05/27/mladic-thought-he-was-like-napoleon-exclusive-interview/>, (Erişim: 8.5.2016).
- “Naser Oriç serbest bırakıldı”, *Akşam*, (27 Haziran 2015).
- “Naser Oriç serbest bırakıldı”, *Anadolu Ajansı*, 26.06.2015, <http://aa.com.tr/tr/dunya/naser-oric-serbest-birakildi/32118>, (Erişim: 20.4.2016).
- “Srebrenica: Five Years After”, *The Advocay Project*, http://www.advocacynet.org/srebrenica_five_years_after_1/, (Erişim: 14.12.2016).
- AFP*, “Greek Volunteers Fought Alongside Bosnian Serbs” (13 July 1995).
- Carter, Grey. “There Must be Justice”, <https://theremustbejustice.wordpress.com/2015/01/04/memorial-service-for-158-serbs-killed-in-kravica-to-be-served-tomorrow-on-january-5th/>, (Erişim: 14.12.20016).
- Central Intelligence Agency, Office of Russian and European Analysis, *Balkan Battlegrounds: A Military History of the Yugoslav Conflict*, Vol. 1, 2002
- Civaođlu, Güneri. “İbret”, *Milliyet*, 25.3.2016.
- CNN*, “Srebrenica: A Triumph of Evil” (3 May 2006).
- CNN*, <http://edition.cnn.com/2016/03/24/europe/karadzic-war-crimes-verdict/index.html>, (Erişim: 4.5.2016).
- Daalder, Ivo H. *Getting to Dayton: The Making of America’s Bosnia Policy*, *Brookings Institution Press, Washington, 2014*.
- Danner, Mark. “Bosnia: The Great Betrayal”, *New York Review of Books*, 26 Mart 1998.
- Danner, Mark. “Clinton, The UN, and the Bosnia Disaster”, December 18, 1997, <http://www.markdanner.com/articles/clinton-the-un-and-the-bosnia-disaster>, (Erişim: 1.5.2016).
- Danner, Mark. *Stripping Bare the Body: Politics, Violence, War*, Nation Books, New York, 2009.
- Demir, Ayhan. “Efsane Komutan: Naser Oriç...”, *Akit*, 17 Haziran 2015.
- Dikici, Ali. “An International Betrayal during the War in Bosnia: Srebrenica Genocide”, *Turkish Review of Balkan Studies*, No. 12, Obiv-Bigart, İstanbul, (Annual–2007), pp. 5–33.

- Dikici, Ali. "Bosna Savaşının Unutulmayan Trajedisi: Srebrenica Katliamı", *Avrasya Dosyası*, S. 1, C. 10, Ankara, 2004, s. 219–239.
- Federal Commission for Missing Persons. "Preliminarni Spisak Źrtava Genocida U Srebrenici 1995 Godine (Preliminary List of Missing and Killed in Srebrenica)", 2005, http://www.domovina.net/srebrenica/page_006/Preliminarni_spisak_Srebrenica_1995.pdf, (Eriřim: 01 Mart 2007).
- Fisk, Robert. "Our Shame Over Srebrenica", *Independent*, (12 July 2001).
- Grohmann, Karolos. "Greece starts probe into Srebrenica massacre", *Reuters* (27 June 2006).
- Gutman, Roy. "UN's Deadly Deal How troop-hostage talks led to slaughter of Srebrenica", Washington Bureau, *Newsday*, (29 May 1996).
- Honig, Jan Willem & Norbert Both. *Srebrenica: Record of a War Crime*, Penguin, London, 1996, http://www.bosnia.org.uk/about/bi_books/long_reviews.cfm?book=37, (Erişim: 23.4.2016).
- ICTY resmi İnternet Sayfası, http://www.icty.org/x/file/Outreach/view_from_hague/jit_srebrenica_en.pdf, (Erişim: 6.7.2016).
- ICTY Resmi İnternet Sayfası, <http://www.icty.org/x/cases/oric/acjug/en/080703.pdf>, (Erişim: 13.12.2016).
- ICTY, *Prosecutor vs Krstic, Trial Chamber Judgement*, Case No. IT-98-33-T, paras 43–46.
- Ingrao, Charles. *Confronting the Yugoslav Controversies: A Scholars' Initiative*, Purdue University Press, West Lafayette, Indiana, 2012
- Institute for War and Peace Reporting*, Tribunal Update: Briefly Noted (TU No 398, 18 March 2005)
- Jagger, Bianca. "The Betrayal of Srebrenica", *The European*, (25 September-1 October 1997). <http://www.haverford.edu/relg/sells/srebrenica/BiancaJagger1.html>, (Erişim: 22 Mayıs 2005).
- Judah, Tim. "Muslim Offensive Turns War Against Serbs in Bosnia", *The Times of London*, (28 September 1992).
- Kuper, Simon. "The Tulips of Srebrenica", *Financial Times*, (2 July 2011).
- Malcolm, Noel. *Bosna'nın Kısa Tarihi*, Aşkım Karadağlı (çev.), Om Yayinevi, İstanbul, 1999.
- Michas, Takis. *Unholy Alliance: Greece and Milořević's Serbia*, Texas A&M University Press: Eastern European Studies (College Station, Tex.), 2002.
- Mojzes, Paul. *Balkan Genocides: Holocaust and Ethnic Cleansing in the 20th Century*, Rowman & Littlefield, Lanham, Maryland, 2011.

- Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (Netherlands Institute for War Documentation), <http://www.cnj.it/documentazione/Srebrenica/NIOD/NIOD%20Part%20III.pdf>, (Erişim: 13.12.2016).
- Nettelfield, Lara J. *Courting Democracy in Bosnia and Herzegovina*, Cambridge University Press, New York, 2010.
- Neuffer, Elizabeth. *The Key to My Neighbor's House: Seeking Justice in Bosnia and Rwanda*, Picador, New York, 2002.
- Neuffer, Elizabeth. "Survivors' Accounts of Summer Killings", *Boston Globe*, (3 November 1995).
- Owen, David. *Balkan Odyssey*, Harcourt Brace & Company, New York, 1995.
- Powell, Colin and Joseph E. Persico. *My American Journey*, Ballantine, 1996.
- Report of the Secretary-General pursuant to General Assembly resolution 53/35.
- Rohde, David. *Engage: The Betrayal and Fall of Srebrenica, Europe's Worst Massacre Since World War II*, Farrar Stratus and Giroux, New York, 1997.
- Silber, Laura and Allan Little. *Yugoslavia: Death of a Nation*, Penguin, London, 1997.
- Smith, Helena. "Greece Faces Shame of Role in Serb Massacre", *The Observer* (5 January 2003).
- United Nations Security Council, Resolution 819 (1993), 16 April 1993, para. #1. <http://www.nato.int/ifor/un/u930416a.htm>, (Erişim: 01 Mart 2007).
- Wagner, Sarah E. *To Know Where He Lies: DNA Technology and the Search for Srebrenica's Missing*, University of California Press, Berkeley, 2008.
- Yamashita, Hikaru. *Humanitarian Space and International Politics: The Creation of Safe Areas*, Ashgate Publishing, Aldershot, England, 2004